

2020
No:18

Online Psikoloji Dergisi

www.ontodergisi.com

İmtiyaz Sahibi
Mehmet Karasu

Yazı İşleri Müdürü
Sercan Karlıdağ

Editörler
Betül Kanık
Mehmet Karasu

Yardımcı Editörler
Sercan Karlıdağ
Selen Önal

Sosyal Medya Koordinatörleri
Veysel Bişgin
Remziye Yeşilyaprak
Beril Sercem Şengül

Tasarım & V for Venus
Erdem Ömüriş

Küçürek Foto-Öykü
Çağlar Solak

Flankes
Hâkî Turan

İçindekiler

Bu Sayıda (4)

Erken Çocukluk Döneminde İki Dilli Olmak: İçsel ve Dışsal Faktörler Temelinde Bir İnceleme (6)

Feminist Yeniden Yazım ve Psikoterapiler Üzerine (12)

Yeni Bireyselliğin Kurulumunda Güncel Bir Ajan: Koronavirüs (17)

Mektup: Pulsuz Mektup (21)

Deneyim Paylaşımı: Toplumsal Kimliklerimizden Ekolojik Modele Toplumsal Deneyimlerimiz (23)

Kitap İncelemesi: Byung-Chul Han'ın Psikopolitika'sına İyi Oluş Perspektifinden Bir Bakış (30)

Küçürek Foto-Öykü (34)

Online Araştırma (35)

Flankes (36)

V for Venus (40)

Bu Sayıda...

Altı özgün yazı, Küçürek Foto-Öykü, Kovid-19 temsilleri üzerine bir Online Araştırma, Flankes ve V for Venus bölümleriyle evlerinize konuk olduğumuz ONTO'nun 18. sayısı ile karşınızdayız! İçerik tanıtımlarına geçmeden evvel bu ve bundan sonraki sayılarımızda yazı içeriği sayısında kısıtlamaya gideceğimizi siz kıymetli okurlarımıza haber vermek isterim. Bildiğiniz üzere önceki her bir sayımızda iki hatta belki üç sayının yazı içeriğini bir sayıda bir araya getiriyorduk. Resmi olarak yılda iki sayı çıkarıyor gibi görünsek de esasında senede dört ya da beş sayılık sıkıştırılmış içeriklerle sizlerle buluşuyorduk. Ancak hem okurlarımızın sayılarımızın uzunluğuna ve yoğun içeriğine dair geribildirimleri hem de ONTO mutfak ekibimizin ortak talebiyle, daha kolay okunabilir ve takip edilebilir dergicilik yapmak üzere böyle bir kısıtlamaya gitme kararı aldık. Bu bilgilendirmenin peşi sıra içerik tanıtımlarımıza geçelim.

* * *

Songül Kandemir çocuklarda dil gelişim serüveninin kapısını aralıyor ve erken çocuklukta 'iki dilli'liğin nasıl oluştuğuna ve nelerden etkilendiğine dair gelişim psikolojisi perspektifinden kapsamlı bir bakış açısı sunuyor.

Yağmur Çağla Karakaş, erkek hegemonyası altındaki pek çok edebi türün feminist yeniden yazım ile dönüştürülme sürecini ve bu estetize direnişin terapötik yansımalarının kadınlar üzerindeki özgürleştirici etkisini ustalıkla konu ediniyor.

Mehmet Karasu bu yazısında pandemi döneminde yeni bir kimlik kazanan bireyselliğimizin derinliğini irdeliyor ve değişen dünya düzeninde oluşan yeni tür benliğimize ilişkin sorgulama imkânı sunuyor.

Nusret Özüş'ün yazısında, bir genç kız tarafından *orada olmayan* babasına yazılan bir mektubu okuyacaksınız.

Deneyim Paylaşımı köşemizde *Selin Tekin Güven*, toplumsal kimliklenme bağlamında şekillenen kendi kişisel öyküsünün yanı sıra afet, pandemi gibi kriz durumlarında alınması gereken kolektif sorumluluğun önemini vurguluyor.

Byung-Chul Han'ın 'Psikopolitika' isimli eserini değerlendiren *Aytül Ayşe Cengiz*, kendisini özgür sanan günümüz insanının efendisiz bir köle olduğuna dikkat çekiyor ve bu varoluş çıkmazının psikolojideki iyi oluş kavramıyla olan tezatlıklarına değiniyor.

Küçürek Foto-Öykü, Online Araştırma, Flankes ve V for Venus bölümlerimiz ise, alışlageldiği gibi, aklımıza ve ruhumuza zarafet katmaya devam ediyor. Çağlar Solak, Selen Önal, Hâki Turan ve Erdem Ömüriş'e en samimi teşekkürlerimizle.

* * *

İnternet-sayfamız, *ontodergisi.com*'dan,
ONTO'nun önceki sayılarına ulaşabilir, gelecek sayı duyurularını takip edebilir
ve ONTO'ya göndermek istediğiniz yazılarınız için gerekli bilgileri edinebilirsiniz.

Bizimle iletişime geçmek için ise,
e-posta adresimiz *ontodergisi@gmail.com*.

Fiziksel olarak mesafelendiğimiz ancak
sosyal olarak dayanıştığımız bu pandemi günlerinde
keyifli okumalar ve sağlıklı günler dilerim.

Betül Kanık
Ankara, Mayıs 2020

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE İKİ DİLLİ OLMAK: İÇSEL VE DIŞSAL FAKTÖRLER TEMELİNDE BİR İNCELENME

Songül Kandemir*

Dil gelişimi anne karnında başlayarak bebeğin ilk aylarda babıldaması, ileriki aylarda bakım veren ile ortak dikkat kurabilmesi ve ilk kelimayı kullanabilmesi ile devam eden gelişimsel bir süreçtir. Bebekler, doğar doğmaz seslere ve dillere maruz kalırlar. Maruz kaldıkları sesleri tekrar ederek zaman içinde dilin yapısını keşfeden bebekler dil öğrenim sürecini ilerletirler. İki dillilik ise bebeklik veya erken çocukluk döneminde yani yaşamın ilk beş yılında bireyin iki dil edinmesi ile ortaya çıkar. Bu dönemde çocuklar yaşadıkları aile ve çevrenin etkisi ile iki farklı dile maruz kalırlar. Ebeveynlerinin kültürlerinden gelen ve

ilk dil girdisini aldıkları dile anadil veya miras dil denilmektedir (Sun, NG, O'Brien ve Fritzsche, 2020). İkinci bir dil ediniminin yoğunluğu ve gerekliliği ise yaşanan bağlama göre değişkenlik göstermektedir. İki dil edinimini gerçekleştiren çocuklar her iki dilin de dil özelliklerini kavrayıp bu dillerde üretebilmeli, erken çocukluk döneminde bu dillere doğal bir şekilde maruz kalmalı ve her iki dil için de eş zamanlı bir dil gelişimi söz konusu olmalıdır (Garcia, 1986). Birinci ve ikinci dilin eş zamanlı gelişim süreci için uygun bir ortam gerekmektedir ve ancak bu şekilde birbiri ile etkileşim hâlinde olan sosyal ve bilişsel dil gelişimi çocuk için iki dilliliğe uygun bir ortam hazırlar.

Her iki dilin de dil edinim süreci “dilsel girdi derecesi” kavramı ile yakından ilişkilidir (Garcia, 1986). Bu kavram, çocuğun öğrendiği dil ile ilgili ne kadar çok bilgi edindiğiyle ilgilenmektedir. Birinci veya ikinci dillerin çocuğun dil kullanımında kapsadığı alan, mevcut olan dil bilgisinin oranı ile doğrudan ilişkilidir. Dile maruz kalma süreci ile ilgili olarak Edelman (1969) iki dilli çocuklarla yaptığı bir çalışmada çocukların var olan kelime dağarcığını nesne tanımlamaları ile sınavarak ölçmüştür. Bu ölçüme bağlı olarak nesne tanımlamalarını yapabilme performansının artması, kelime dağarcığının gelişmiş olduğunu göstermektedir. Skrabanek

* Mersin Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, Lisans Öğrencisi

(1970) ve Kuo (1974) ise iki dilli olarak geçirilen yaşam süresinin dil girdisine olan etkisini ölçümleyerek yaşı bu süreci etkilediğini bulmuştur. Çocuklarda yaşı ilerlemesi, geçen zaman boyunca dil girdisinin artmaya devam etmesi anlamına gelmektedir.

İki dilli çocuklarla ilgili çoğunlukla ebeveynlerin bazı mitlere inandıkları görülmektedir. Bunlar arasında en sık rastlanılardan biri, iki dili aynı anda öğrenen çocukların dilleri birbiri ile karıştıracağına ve diller arasında ayırım yapamayacağına yönelik olan endişedir. Literatürde Sınırlı Kapasite Teorisi olarak da geçen bu mit ile birlikte iki dilli olmanın dil gelişiminde gecikmeye ve eksik dil yeterliliğine sebep olacağı düşünülmektedir (Paradis, 2011). Fakat sanıldığına aksine çocukların dili işleme süreci iki ayrı dili tek bir dil olarak algılamaz, her dil için ayrı bir dil işleme süreci mevcuttur (Genesee, 2015). İki dilli çocuklar tek dilli çocuklara kıyasla dil gelişiminde geride kalmamaktadırlar. Üstelik kelime dağarcığı ele alındığında iki dilli çocukların her iki dilden edindikleri kelimelerin tek dilli çocuklara kıyasla daha fazla olduğu bilinmektedir (Bedore, Peña, García ve Cortez, 2005). Bu bulgular, iki dili aynı anda öğrenmenin düşünüldüğü gibi çocukları bilişsel olarak zorlayan ve akranlarından geri kalmalarına sebep olan bir süreç olmayacağını göstermektedir.

Buna ek olarak iki dilli kişiler için her iki dilin de sürekli olarak aktif olduğunu ve bir noktada birbirleri ile rekabet hâlinde olduklarını söylemek mümkündür (Dijkstra ve Van Heuven, 2002). Bu iki rakip dil yapısının gücü, hangisinin daha aktif olarak kullanıldığı ile değişmektedir. Bir dilde yetkin olma süreci statik bir yapıdan ziyade dinamik ve gelişebilir bir yapıya benzetilebilir. Çocuğun dili işleme hızı ve doğru kullanma performansı, kullandığı dilin yapısıyla olan karşılaşma sıklığı ile de yakından ilişkilidir (Sorace ve Serratrice, 2009).

Ebeveynler, erken çocukluk dönemindeki iki dil edinme sürecinde çocukları için birbirinden farklı yöntemler kullanmaktadır. Grosjean (2009) bu yöntemleri beş ayrı başlık altında toplamıştır. Yöntemlerden ilki “tek kişi tek dil” yöntemidir. Bu yöntemde ebeveynler çocukları ile birbirlerinden farklı iki ayrı dil konuşmaktadır. Bu yöntem sayesinde çocuk, bebekliğinden itibaren her iki dilde de anadil seviyesinde gelişim gösterebilmektedir. Diğer bir yöntem “ev içi ev dışı” yöntemidir. Bu yöntemde ebeveynler çocukları ile evin içinde ve evin dışına çıktıklarında iki ayrı dili konuşmaktadır. Evde konuşulan dil genellikle azınlık yani miras dil olurken dışarıda konuşulan dil ise çoğunluk yani ikinci dil olmaktadır. Bu yöntem ile birlikte çocuklar, ev dışında bulundukları anlarda ve sosyal alanlarda sürekli olarak ikinci dili konuştukları için yalnızca evde konuştukları dile kıyasla ikinci dillerinde daha büyük bir gelişim gös-

termektedirler. Diğer bir yöntem olan “dil zamanı” yöntemi ile birlikte ebeveynler çocukları ile günün veya haftanın belirli zamanlarında farklı diller konuşmaktadırlar. Bu şekilde her iki dil için de dil girdi miktarı farklı olmakla birlikte eş zamanlı bir dil edinimi söz konusu olmaktadır. “Önce bir dil” yönteminde ise ebeveynler çocuklarına 3-4 yaşına kadar yalnızca bir dil öğretmekte ve bu süreçte çoğunlukla anadil eğitimi vermektedirler. Çocuklar sonraki yaşlarında özellikle eğitim kurumları sayesinde ikinci dil eğitimine yoğun bir şekilde maruz kalarak her iki dil bilgisini eşitleyebilmektedirler. Son olarak “serbest değişim” yöntemi ile birlikte ebeveynler çocukları ile her iki dili de aynı anda konuşmaktadırlar. Çocuk, eş zamanlı olarak öğrendiği her iki dili de bulunduğu bağlama göre kolayca kullanabilmekte ve diller arası geçişi yapmakta zorluk çekmemektedir.

İki dil edinim sürecinde ebeveynlerinin tercih ettiği stratejilerin yanı sıra her çocuk için farklı işleyen içsel ve dışsal süreçler de bulunmaktadır. Çocukların kelime dağarcığının gelişimi ile ilgili olarak yaş, cinsiyet, çocukların bilişsel olgunluğu gibi değişkenlerden oluşan içsel faktörlerin ve sosyoekonomik statü, dil girdi miktarı ve kalitesi gibi değişkenlerden oluşan dışsal faktörlerin kelime dağarcığının gelişim hızını ve rotasını etkilediği bilinmektedir (Paradis, 2011). Çocuklar, yaşları büyüdükçe öğrenme mekanizmalarını daha verimli kullanmakta ve çocukların bilişsel olgunlaşmaları ile

birlikte kelime dağarcıkları da gelişmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda kız çocuklarının kelime dağarcığının erkek çocuklara kıyasla daha geniş olduğu bulunmuş ve bu bulgunun kız çocuklarına evde verilen roller ile ilgili olduğu düşünülmüştür (Sun ve ark., 2020). Buna ek olarak diller arasındaki dilbilimsel uzaklık ve farklar da dil öğreniminde etkili olmaktadır. Yapılan araştırmalarda diller arasındaki fenolojik benzerliğin çocuklardaki dili ifade ederken kullandıkları kelime sayısı ile ilişkili olduğu bulunurken, kelime sırası tipolojisi ve morfolojik karmaşıklığın çocuğun alıcı dildeki kelime dağarcığı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Sun ve ark., 2020).

Dil gelişiminde dışsal faktörlerin de rolü oldukça büyüktür. Çocuğun dile maruz kalması yani dilin girdi miktarı kelime dağarcığını oldukça etkilemekte ve daha fazla dil deneyiminin daha yüksek dil yeterliliğine ulaştırdığı literatürde kesin olarak belirtilmektedir (De Houwer, 2007). Dil girdisinin ne kadar kaliteli olduğu da sonucu etkilemektedir. Örneğin, anadil için dil girdisinin özgün ve çeşitli olması, farklı bağlamlarda ve farklı kişilerle konuşulabilmesi bu miras dil için dilin kaliteli olarak kelime dağarcığına katkıda bulunmasını etkilemektedir (Scheele, Leseman ve Mayo, 2010). Ailenin sosyoekonomik statüsü de ikinci dillerin edinilmesine oldukça büyük katkı sağlarken çocukların miras dillerindeki kelime dağarcığına katkısının az olduğu bi-

linmektedir (Dixon, Zhao, Quiroz ve Shin, 2012). Ebeveynlere ek olarak çocukların okullarda maruz kaldıkları dil girdisi de kelime dağarcığına katkıda bulunmaktadır. Çocuğun okulda bulunduğu süre boyunca dile maruz kalması, öğretmeni tarafından öğrendiği dilin kalitesi ve akranları ile kurduğu ilişkide dili kullanma sıklığı dil edinimi için pozitif etkiler sağlamaktadır (Unsworth, Persson, Prins ve De Bot, 2015).

Farklı kültürlerde yaşayan çocuklar da öğrenmiş oldukları dilleri yaşadıkları kültüre uyarlayarak kullanmaktadırlar. Dolayısıyla bu süreçte dil kullanımının nasıl olduğu asıl önemli olan noktadır. Çocuklar bu dilleri, dilin kendi standartları çerçevesinde kullanabilirken standartlarının dışında yani eksik bir şekilde de kullanabilmektedir. Yapılan bir çalışmada standart dışı İngilizce konuşan çocuklara yapısal ve işlevsel çatışmalar yaşatan yetişkinlerin (çoğunlukla öğretmenlerin) çocuklardaki öğrenme yeteneğine ve öğrenme arzusuna yönelik negatif bir müdahalede bulundukları gösterilmiştir (Garcia, 1986). Bu müdahaleler dili mükemmel ve standartlarına uygun kullanamayan çocuklarda bir geri çekilmeye sebep olabilmektedir.

Dil, kullanıldığı bağlamın talepleri doğrultusunda ve işlevsel olarak kullanılmaktadır. Çocukların dili bağlamına uygun olarak nasıl kullanacağına odaklanan Bloom (2016), dilin çoğunlukla kullanıldığı bağlam dışında anlaşılamayacağı fikrine kapılarak hareket edil-

diğini söylemektedir. Çocuğun bu süreçteki görevi semantik ve pragmatist olarak dili dil kuralları ile birlikte kullanmaktır. Bu noktada kültürün önemine yeniden değinmek oldukça önemlidir. Çocuğun içerisinde bulunduğu kültür ve çevresi, öğrendiği her bir dil için bu dilin dilbilimsel ve sosyal dil kurallarını, dili değiştirme ve düzenleyerek sürdürme işlemlerini içermektedir (Garcia, 1986).

İki dillilik, çocuklar ve genç yetişkinler için bilişsel süreçler üzerinde oldukça büyük bir etkiye sahip olmakla birlikte bu etkilerin yaşam boyu devam edip etmediği ile ilgili çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Çocuklar üzerinde yapılan bazı çalışmalar iki dilli olmanın çocuklar için yaratıcılık ve problem çözme becerileri konusunda bir avantaj oluştururken (Bain, 1975) anlatı becerilerini kullanmak konusunda bir dezavantaj oluşturduğunu göstermektedir (Aktan-Erciyes, 2019). İki dilli olmak, dili kullanırken iki dilden birini seçmek ve diğerini bastırmak gibi bir kontrol etme yeteneği de gerektirdiği için çocukların kontrol etme süreçlerini geliştirmektedir (Bialystok, Craik, Klein ve Viswanathan, 2004). İki sistemin ortak faaliyet gösterebilmesi ve dilleri birbirinden ayrı tutabilmesi için bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmaktadır. İki dilli çocukların bu baskılama ve kontrol süreçlerini yönetmeleri ileri yıllarda da bilişsel süreçlerini olumlu yönde etkileyebilmektedir. Bialystok ve arkadaşlarının (2004) yapmış olduğu araştırmada yaşlandıkça azalan bilgi işleme performansına

karşı iki dilli olmanın yaşlılıktaki performans düşüklüğünü dengelediği görülmektedir.

İki dilli çocukların diller arasında geçiş yapmalarına bağlı olarak aktif ve esnek bir beyin yapısına sahip oldukları, odaklanma ve karar alma becerilerinin geliştiği, matematiksel kavramları anlama ve sözel problemleri çözmek konusunda daha iyi performans sergiledikleri bulunmuştur (Bialystok, Craik ve Luk, 2012). Birden fazla dil kullanan kişilerin bebekliklerinin 7. ayından itibaren gereksiz bilgileri yok sayabilmekte daha başarılı olduğu bilinmektedir (Kovács ve Mehler, 2009). Bu durum, iki dilli çocukların akademik olarak daha başarılı olabildiğini sağlayabilmektedir. İki farklı dilde okuma ve düşünme becerilerini pratik eden çocuklar soyut düşünebilme konusunda da oldukça iyi performans gösterebilmektedir. Ayrıca iki dilli çocuklar, öğrendikleri iki ayrı dil ve dolayısıyla iki farklı kültür sayesinde sosyal yaşamlarında daha aktif olacaklardır.

İki dil edinmenin insana bebekliğinden itibaren yaşam boyu devam edecek şekilde sürekli olarak getiriler sağladığı görülmektedir. Bu sebeple dil edinimi konusunda çocuklar için yapılan birçok çalışma mevcuttur. Ebeveynler ve eğitimciler bu konuda iş birliği kurarak çeşitli stratejileri hayata geçirmektedirler. Ebeveynler, öğrenilen dili günlük hayata uyarlama ve dilde pratik yapma noktasında çocukların dil gelişim sürecinde oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Benzer şekilde özellikle okul öncesi dönemde çocukların devam ettiği

eğitim kurumları da çocuk için hem eğitimcilerle hem de akranlarla etkileşime geçeceği bir ortam sağlayarak bu sürecin önemli bir diğer ayağını oluşturmaktadırlar. İki dilli olma sürecinde dillerin farklı bağlamlarda farklı kişiler tarafından pratik edilmesi ve desteklenmesi ise oldukça önemlidir.

Kaynaklar

Aktan-Erciyes, A. (2019). İkinci dil ediniminin okul öncesi ve okul çağı çocuklarında anlatı becerilerinin kurgusal ve dilbilgisel süreçlerine olan etkisi. *Psikoloji Çalışmaları- Studies in Psychology. Advanced Online Publication*, 1-33.

Bain, B. (1975). Toward an integration of Piaget and Vygotsky: Bilingual considerations. *Linguistics*, 160, 5-19.

Bedore, L., Peña, E., García, M. ve Cortez, C. (2005). Conceptual versus monolingual scoring: When does it make a difference? *Language, Speech and Hearing Services in Schools*, 36, 188-200.

Bialystok, E., Craik, F. I. M., Klein, R. ve Viswanathan, M. (2004). Bilingualism, aging and cognitive control: Evidence from the Simon Task. *Psychology and Aging*, 19(2), 290-303.

Bialystok, E., Craik, F. I. M. ve Luk, G. (2012). Bilingualism: Consequences for mind and brain. *Trends in Cognitive Sciences*. 16, 240-250.

Bloom, L. (2016). *Language development: Form and function in emerging grammars*. Cambridge: MIT Press.

De Houwer, A. (2007). Parental language input patterns and children's bilingual use. *Applied Psycholinguistics*, 28(3), 411-424.

Dijkstra, T. ve Van Heuven, W. J. B. (2002). The architecture of the bilingual word recognition system: From identification to decision. *Bilingualism: Language and Cognition*, 5, 175-197.

Dixon, L. Q., Zhao, J., Quiroz, B. G. ve Shin, J. Y. (2012). Home and community factors influencing bilingual children's MTL vocabulary development. *International Journal of Bilingualism*, 16(4), 541-565.

Edelman, M. (1969). The contextualization of school children's bilingualism. *Modern Language Journal*, 23, 245-258.

Garcia, E. E. (1986). Bilingual development and the education of bilingual children during early childhood. *American Journal of Education*, 95(1), 96-121.

Genesee, F. (2015). Myths about early childhood bilingualism. *Canadian Psychology*, 56(1), 6-15.

Grosjean, F. (2009). What parents want to know about bilingualism. *The Bilingual Family Newsletter*, 26(4), 1-6.

Kovács, Á. M. ve Mehler, J. (2009). Cognitive gains in 7-month-old bilingual infants. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(16), 6556-6560.

Kuo, E. C. (1974). The family and bilingual socialization: A sociolinguistic study of a sample of Chinese children in the United States. *Journal of Social Psychology*, 92, 181-191.

Paradis, J. (2011). Individual differences in child English second language acquisition: Comparing child-internal and child-external factors. *Linguistic Approaches to Bilingualism*, 1, 213-237.

Scheele, A. F., Leseman, P. P. ve Mayo, A. Y. (2010). The home language environment of monolingual and bilingual children and their language proficiency. *Applied Psycholinguistics*, 31(1), 117-140.

Skrabanek, R. L. (1970). Language maintenance among Mexican Americans. *International Journal of Comparative Sociology*, 11, 272-282.

Sorace, A. ve Serratrice, L. (2009). Internal and external interfaces in bilingual language development: Beyond structural overlap. *International Journal of Bilingualism*, 13(2), 195-210.

Sun, H., NG, S. C., O'Brien, B. A. ve Fritzsche, T. (2020). Child, family, and school factors in bilingual preschoolers' vocabulary development in heritage languages. *Journal of Child Language*, 1-27.

Unsworth, S., Persson, L., Prins, T. ve De Bot, K. (2015). An investigation of factors affecting early foreign language learning in the Netherlands. *Applied Linguistics*, 35(5), 527-548.

FEMİNİST YENİDEN YAZIM VE PSİKOTERAPİLER ÜZERİNE

Yağmur Çağla Karakaş*

Var olan eserlerin feminist bir bakışla yeniden yazılması, bireyleri dönüştürücü bir niteliğe sahiptir. Bu metinler; alternatif olayları, farklı bakış açılarını okuyucuya göstererek orijinal metni sorguya açar. Tek bir gerçeğin olmadığı, olayların kimin tarafından anlatıldığına hikâyeyi nasıl değiştirdiği görünür kılınır. Bu durumun okuyucuları olumlu yönde etkilemesi mümkündür. Yazıda bu olumlu etki, bazı psikoterapi kuramlarının varsayımları üzerinden incelenecektir.

İnsan, belli bir toplumsal düzenin içine doğmaktadır ve bu düzen hâkim ideolojiye göre şekillenmektedir. Foucault (2003, s. 340); ideolojiyi, “bir bakıma bütün bilgilerin bilgisi” diye tanımlamaktadır ve ideolojinin, düşüncesini bütün bilgi alanına yayarak ele almaya çalıştığını söyler. Bu noktada edebiyatın ideolojik olduğuna

değinmek yerinde olacaktır. Direnç’e (2008, s. 1) göre, “toplumsal ve kültürel kurumların tamamı gibi edebiyat da ideolojidir, dolayısıyla edebiyat metinleri, kaçınılmaz olarak belli bir ideolojinin ifadesidirler; onun değerlerini, doğrularını, ereklere ve kurumlarını temsil eder, onaylar ve yüceltirler.” Bu sebeple ideolojiye uygun olan metinlerin kanonlaşacağını söylemek yerinde olacaktır. Kanonlaşmış metinler ideolojiyi yeniden üretirler ve böylece kendi meşruiyetini sağlarlar. Bu metinler kadın, doğa ve bedenin en altta yer aldığı hiyerarşik bir evren anlayışını barındırmaktadır (Direnç, 2008, s. 3). Heilburn’a göre kadınlar evlilik gibi tek bir hayat senaryosu ile sınırlandırılmıştır, erkeklerin arayış hikâyeleri anlatılırken kadınlar bu hikâyelerin dışında kalmışlardır. Ona göre insanlar, daha önce duydukları hikâyeleri yeniden yaratarak anlatırlar ancak kadınların böyle bir geçmişi yoktur (akt. Direnç, 2008, s. 7). Dolayısıyla kadınların kendilerine ait bir gelenek inşa etmelerinde eski metinleri yeniden yazmanın önemi büyüktür. Geleneksel metinlerin eleştirel bir gözle okunması ve kadınları içerecek, toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürecek şekilde yeniden yazılması bu manada önemlidir. Geleneksel metinler içinde, mitler ve masallar önemli bir yer kaplar. Andrea Dworkin (1974, ss. 34-35) *Woman Hating: A Radical Look at Sexuality* (Kadın Nefreti: Cinselliğe Radikal Bir Bakış) kitabında masalların etkisini şöyle açıklamaktadır: “Masallar kültürün temel

* Ege Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Programı, Yüksek lisans öğrencisi

bilgisidir. ... Onlar çocukluk modellerimizdir ve korkunç içerikleri bizi dehşete düşürerek boyun eğdirir, eğer iyi olmazsak kötü bizi mahvedecek; eğer mutlu sona ulaşmayı başaramazsak kaos içinde boğulacağız.” İnsanlar, bu metinlere çocukluklarından itibaren maruz kalmaktadır ve metinlerin içlerinde var olan birtakım davranış kodlarını içselleştirmektedir. Ancak, bu davranış kalıpları cinsiyete göre farklılık gösterir. Kadınlar masallarda büyülü figürler; güzel, tehlikeli, masum, kötü ve açgözlü gibi sıfatlarla temsil edilmektedir. Masallarda kötü cadı, güzel prenses, kahraman prens gibi personalar kullanılmaktadır ve kültürün, insanlara kim olduklarını öğretmiş olduğu gerçeği bu personalara bakarak görülebilmektedir (Dworkin, 1974, s. 32). Masallarda kişiler ve özellikle kadınlar tek tip, kalıplaşmış özelliklerle tanımlanmaktadır ve çok boyutlu, derinlikli olarak anlatılan bir karakter bulmak mümkün değildir. Mitlere bakıldığında ise, yine benzer dikotomik kalıplarla karşılaşmaktadır. Kadınların var oluş biçimleri melek ya da canavar kalıpları içerisinde sınırlandırılmaktadır ve kadınlar hikâyenin akışına etkide bulunmamaktadır (Ostriker, 1982, ss. 71-72).

Blau (1985, s. 32), kadın yazarların yeniden yazım stratejilerini ele alırken ‘*breaking the sentences (cümleleri kırmak)*’ ve ‘*breaking the sequence (sekansı kırmak)*’ stratejilerinden bahseder. Kadın sesinin; erkek sesiyle yapılandırılması, erkek beklentilerine göre şekillendirilmesi; aslında baskın, hiyerarşik olarak üstte

konumlanan yapıların, sessiz olanları (kadınları) şekillendirdiği durumları kırmaya, dönüştürmeye *breaking the sentences* demıştır. *Breaking the sequence* ise olay örgüsünü kırmak, geleneksel anlatı düzenini, öyküyü dönüştürmektir. Bununla birlikte, yerleşik olana yönelik farklı ve eleştirel bir bakış geliştirmek isteyen kadın yazarlar parodi ve ironiyi metinlerinde kullanmışlardır (Direnç, 2008, s. 39). Örneğin, Jeannette Winter-son, *Vişnenin Cinsiyeti* adlı romanında Grimm Kardeşler’in yazdığı masallardan biri olan ‘On İki Dans Eden Prenses’i yeniden yazmıştır. Bunu yaparken, Blau’nun bahsettiği stratejilerin ikisini de uygulamış aynı zamanda ironi ve parodiden de beslenmiştir. Margaret Atwood (2010) *The Penelopiad: The Myth of Penelope and Odysseus* eserinde, Odysseus mitini dönüştürmüş; orijinal eserde sesi duyulmayan, Odysseus’un onu evde bekleyen uslu karısı olarak tasvir edilen Penelope’nin ve Odysseus tarafından öldürülen on iki hizmetçinin açısından yaşanılanları anlatarak *breaking the sentences* stratejisini kullanmıştır.

Kanonlaşmış edebi eserler, kişilerin dünyayı nasıl algıladıklarını etkilemektedir. Bu eserler, toplumsal cinsiyet rollerini sürekli olarak üretmek kişilerin nasıl davranması gerektiği ile ilgili birtakım kabuller oluşturmaktadır. Belirli cinsiyet kategorilerine ait olup ona uygun yaşamak dışında herhangi bir ihtimalin olmadığını düşünen kişiler, kendilerini rahatsız ve uyum sağlamak zorunda hissetmektedir. Feminist yeniden yazım ise

metinlerarası bir anlatımla geçmişte üretilmiş olan anlamı şüpheli hâle getirmektedir. Önceden egemen ideolojiye göre üretilmiş, kişileri kısıtlayan davranış kalıplarının zorunluluk teşkil etmediği ve bunun bir çeşit tahakküm mekanizması olduğu açığa çıkarılır. Yeniden yazılmış eserlerle, olayları farklı açılardan deneyimlemiş olan okur geçmiş üzerine düşünebilir ve başkalarının kendi düşüncesi üzerinde yarattığı etkinin bilincinde olabilir.

Kramer, Bernstein ve Phares'e (2014, s. 282) göre, psikoterapi yaklaşımlarının genel olarak paylaştıkları terapötik amaçlar; duygusal sıkıntıyı azaltmak, içgörü geliştirmek, katarsisi kolaylaştırmak ya da kendini ifade etmeyi cesaretlendirmek, yeni bilgi vermek (eğitim), terapi dışı görevler düzenlemek (ev ödevleri) ve değişim için inanç, ümit ve beklentiler geliştirmektir. Feminist yeniden yazım ile birlikte kişi, kendi tarihi üzerinde düşünebilir (içgörü geliştirme), alternatif yaşam biçimlerini görerek ve onu kısıtlayan söylemlerin etkisini hafifletebilir (duygusal sıkıntısını azaltmak), kişisel hikâyelerin ne kadar önemli olduğunu fark ederek kendini ifade etme konusunda cesaretlenebilir, yeni bakış açılarını deneyimleyerek yeni bilgiler öğrenebilir ve eleştirel düşünebilir, hayatının kontrolünü eline alabileceğini, yaşamını değiştirip dönüştürebileceğini (değişim için inanç, ümit ve beklentiler geliştirmek) hissedebilir.

Freud, anksiyeteyi baskı altında tutulan id enerjisi olarak yorumlamaktadır (Geçtan, 1998, s. 50). Böylece kişi toplum tarafından kabul görmeyen duygularını bastırmakta ve bu durum da anksiyete yaratmaktadır, denilebilir. Feminist yeniden yazım ise kişiler üzerinde cinsiyete ilişkin olan baskıların kökenini teşhir edebilir, sorguya açabilir ve bazen de onunla alay edebilir. Bütün bunların sonucunda bireyler, kendilerini üzerlerinde yaratılan bu tip baskılardan daha azade hissedebilirler.

Türkçapar, Sungur ve Sargın'a (2009, s. 100) göre Bilişsel Kuram, bireyin bilişsel yapısını otomatik düşünceler ve şemalar başlıklarında incelemektedir. Şemalar da ara inançlar (altta yatan sayıltılar ve kurallar) ve temel inançlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Örneğin, temel inancı "zayıfım" olan birinin, ara inancı "kontrollü olmalıyım", otomatik düşüncesi de "ölüyorum, felç oluyorum" olabilir (Türkçapar, Sungur ve Sargın, 2009, s. 100). Görüldüğü üzere kişinin şemaları kendisi ve çevresi ile ilgili birtakım varsayımları içermektedir ve bu varsayımlar otomatik düşüncelerle kişinin yaşamını büyük ölçüde etkilemektedir. Bilişsel terapilerdeki anahtar kavram, düşüncedeki hataların psikolojik sıkıntıya yol açması olarak tanımlanmıştır (Kramer, Bernstein ve Phares, 2014, s. 364). Bu düşünce hatalarının (bilişsel çarpıtmalar) kişi üzerindeki olumsuz etkisini hafifletmek için bazı yöntemler uygulanır; otomatik düşünceler ve şemalar danışandan alınan bilgilerle

somutlaştırılır, olumsuz düşüncelerle ilgili kanıtlar aranır, gerçeklikle nasıl çeliştiği sorgulanır, “bu durum başka ne anlama gelebilir” gibi sorularla alternatif açıklamalar aranır (Türkçapar, Sungur ve Sargın, 2009, s. 122). Jeffrey Young tarafından geliştirilmiş olan Şema Terapi modelinde ise erken dönem uyumsuz şemalar psikopatolojinin temel kaynağı olarak görülmektedir (Körük ve Özabacı, 2018, s. 471). Young ve Klosko'ya (2019, ss. 72-87) göre bu terapi modeli şemaları değiştirmek için, şemaları adlandırmak, tanımlamak, onun geçerliliğini mantıklı bir düzeyde çürütmek, örüntüsünü bozmaya çalışmak gibi mücadele adımları tanımlar ve bu mücadeleye karşı olarak şemayı kabul etmeme, sorumluluğunu almama, şemanın duygusal olarak etkisini hâlâ hissetme gibi birtakım engellerin varlığını açıklar.

Bütün bu bilgilerin ışığında kişinin kendisi ve çevresine ilişkin düşünceleri, şemaları egemen söylemden de etkilenmektedir yorumu yapılabilir. Feminist yeniden yazım, öncelikle seçtiği konu itibarıyla olumsuz düşünceleri somutlaştırır, ataerkil yapının ürettiği bu olumsuz düşünceleri sorguya açar, alternatifleri arar ve bu yönüyle Bilişsel Kuramın yöntemini kullanır. Bununla birlikte, feminist yeniden yazımda masallar önemli bir yer tutar. Toplumsal cinsiyete ilişkin varsayımlara çocukluktan itibaren maruz kalınması, kişilerin biliş dünyasını düzenlemektedir. Şema terapinin çocukluk yaşantılarına vurgusu, bu noktada da bir benzerliğin var ol-

duğunu gösterir. İkisinde de geçmişte öğrenilmiş, değişmezmiş gibi algılanan tekrarlar mevcuttur. Ancak şemaları değiştirme ile ilgili örneklenen engellerden biri olan şemanın duygusal etkilerini hâlâ hissetme durumu, feminist yeniden yazımın dönüştürücülüğündeki önemli engellerdendir.

Feminist yeniden yazım kişi üzerinde özgürleştirici bir etki yaratma potansiyelindedir ve bu büyük ölçüde rasyonel bir potansiyeldir. Ancak bu durum cinsiyete dayalı şemaların olumsuz duygusal etkilerinin devam edeceği anlamına gelmemektedir. Feminist yeniden yazım, kişiler üzerinde yarattığı bilişsel farkındalıkla birtakım baskı mekanizmalarını hafifletebilecek ve bireyleri psikolojik anlamda daha iyi kılabilen imkânlar üretmektedir.

Kaynaklar

Atwood, M. (2010). *The Penelopiad: The myth of Penelope and Odysseus*. New York: Vintage Canada.

Blau, D. R. (1985). *Writing beyond the ending: Narrative strategies of twentieth-century women writers*. Bloomington: Indiana UP.

Direnç, D. (2008). *Kadın yazarlardan eski masallar yeni meseller*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Dworkin, A. (1974). *Woman hating: A radical look at sexuality*. New York: Dutton.

Foucault, M. (2003). *İktidarın gözü: Seçme yazılar 4* (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1954-1988).

Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Körük, S. ve Özabacı, N. (2018). Şema terapisinin depresif bozuklukların tedavisindeki etkililiği: Bir meta-analiz. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(4), 460-470.

Kramer, G. P., Bernstein, D. A. ve Phares, V. (2014). *Klinik psikolojiye giriş* (İ. Dağ, Çev. Ed.). Ankara: Mentis Yayıncılık (Orijinal çalışma basım tarihi 2009).

Ostriker, A. (1982). The thieves of language: Women poets and revisionist mythmaking. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 8(1), 68-90.

Türkçapar, H., Sungur, M. ve Sargın, E. (2009). Bilişsel davranışçı terapiler. Köroğlu ve Türkçapar (Ed.), *Psikoterapi yöntemleri: Kuramlar ve uygulama önergeleri*. Ankara: HYB Yayınları.

Winterson, J. (2017). *Vişnenin cinsiyeti* (P. Kür, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1989).

Young, J. E. ve Klosko, J. S. (2019). *Hayatı yeniden keşfedin* (H. A. Karaosmanoğlu ve E. Tuncer, Çev. Ed.). İstanbul: Psikonet Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1993).

YENİ BİREYSELLİĞİN KURULUMUNDA GÜNCEL BİR AJAN: KORONAVİRÜS

Mehmet Karasu*

Koronavirüs salgını, bir süredir özellikle büyük kentlerde ve gençler arasında, sıkça görülen bireyselleştirilmiş yaşamın yeni versiyonuna bir kimlik kazandırmış görünüyor. Bu bireysellik kurulumu hayatın kontrolünün 'dışarıdan' 'içeriye' alınması, diğer bir deyişle yaşamın diğerlerinden ziyade kendini referans alarak sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Referans sistemindeki bu kayış; uyarıcı çokluğuna, acı veren ve engellenmesi gittikçe güçleşen sosyal koşulların yaygınlaşmasına ve Avrupa Birliği,

ulus devletler gibi merkezi oluşumların görece zayıf olarak algılanan güçlerine¹ bir tepki bağlamında değerlendirilebilir. Dünyanın kontrol edilebilir ve öngörülebilir bir yer olduğu görüşünden, rastlantısal² bir yer olduğu fikrine olan bu dramatik geçiş zamanlarında *güvenlik* gerekçesiyle yapılacak *en makul davranış*, agoradan eve geçmek şeklinde anlamlandırılmış görünüyor. Ancak evler, eskisi gibi, sadece yakın ilişkilerin paylaşıldığı, korunaklı mekânlar olmaktan çıkmış hâlde. Bu durumun başlıca gerekçesi evlerin, internet kullanımının yaygınlaşmasıyla, farklı türdeki bilgi kaynaklarına rahatça erişilebildiği ve dışarıya çıkmadan pek çok faaliyetin gerçekleştirilebildiği çok işlevli haz mekânlarına dönüşmesinde gizli. İnternetin bu getirilerinin peşi sıra teknolojik aygıtların uzantıları olarak özelleşmiş yeni araçların da (kulaklıklar, e-kitap okuyucular, akıllı gözlükler gibi) yaşamlarımıza dahil olması, yukarıda sözü edilen yeni tip bireyselliğin icra edilme biçimine bambaşka bir soluk katmış görünüyor.

* Arş. Gör. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Psikoloji Bölümü

¹ Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması (*Brexit*), otoriter ve popüler liderlerin dünyanın farklı coğrafyalarında siyasal yönetimlerin başına geçmesi (*post-truth*; hakikatin kıymetini yitirmesi), Suriye iç savaşına bağlı göçmen hareketliliğinde Avrupa'nın başı çeken ülkelerinin insan haklarına aykırı tutum ve davranışları gibi güncel gelişmeler dünya siyasetinde sorun çözücü pozisyonundaki oluşumların algılanan güçlerini zayıflatmış görünüyor.

² Özellikle 18. yüzyıl Aydınlanma Çağı felsefeleriyle başlatılabileceğimiz, peşi sıra aynı yüzyılın sonuna yaklaşırken meydana gelen Fransız Devrimi ile somutlaşmaya başlayan ulus temelli devlet anlayışı ve bu anlayışa entelektüel arka plan olarak eşlik eden ilerlemeci modern felsefe, dünyanın kontrol edilebilir ve öngörülebilir bir yer olduğunu, her yeni aşamada (yani çizgisel olarak) *daha iyi*

bir dünyaya doğru gidileceğini varsaymıştı. Ancak aradan geçen yaklaşık üç yüz yılda elde edilen pek çok kazanıma (insan haklarının geliştirilmesi, demokratik uygulamaların sistemleştirilmesi, artan refah düzeyi gibi) rağmen, yaşanan oldukça kötü tecrübeler (gelir adaletsizliği, savaşlar gibi) dünyanın sanıldığı kadar kontrol edilebilen bir yer olmadığını, çizgisel olarak ilerlemediğimizi göstermiş; bu durum dünyanın aslında rastlantısal gelişmelerle daha çok biçimlendiği fikrini daha fazla düşünmeye yol açmıştır. Rastlantısallık fikrine, felsefe (belirsizlik yaklaşımları gibi) ve bilimden (kaos teorisi, kuantum fiziği gibi) gelen entelektüel destek, yaşamın pek çok alanında rastlantısallığı ve belirsizliği vurgulayan irrasyonel açıklamaları (postmodern yaklaşımlar, davranışsal ekonomi gibi) öne çıkarmıştır.

Gerçekliğin sınırlarını genişleterek ve derinliğini artırarak inşa edilen bu yeni tip bireysellik kurulumu, klasik bireysellik düşüncesinden ayrılmaktadır. Klasik bireysellik kurulumunda kişi, toplumsallığa fiziksel ve zihinsel mesafe koyarak, kendine özgü yanlarına ve varoluşun ölüm, yalnızlık, anlam, özgürlük gibi temel konularına odaklanmaktadır. Böylece entelektüel değerini artırmakta, kendiyle vakit geçirmenin diğer bir deyişle diğerlerine muhtaç olmamanın derin (hazzını değil!)³ acısızlığını deneyimlemektedir. Bu bireyselleşme anlayışında diğer(ler)ine benlik sunumu yapmanın değeri ya yoktur ya da sonradan gelmektedir. Oysaki sözü edilen yeni tip bireysellik kurulumunda kendine yatırım yapmak yine söz konusu; ancak bu yatırım, diğerlerine sanal ortamda, sosyal medya platformları aracılığıyla sunulduğu ölçüde önemli (değerli değil!)⁴ kabul edilir. Çünkü bu tip bir bireysellikte, kişi tek başına kalarak kendine tahammül edebileceği entelektüel dayanakları yitirmiş görünüyor.⁵ Dolayısıyla bireyselliğini dolaşım katarak aktarmakta (yani sanal ortamda) ve çoğu tanımadığı diğerlerine kendi benliğini onların talep ve kabul edeceği yönde cilalamış olarak sunmaktadır.

Bireyselleş(tiril)miş yaşamın bu yeni versiyonu fiziksel olarak ev içi mekânlarda, dijital olaraksa çeşitli sosyal medya platformlarında yaşanıyor. Gerçekliği artırarak

algılama araçlarıysa (artırılmış gerçeklik gözlükleri gibi) bu yeni yaşam biçiminin kökleşmesini kolaylaştırıyor. Yetkililerce koronavirüs salgını kapsamında alınan önlemler evde kalmayı zorunlu hâle getiriyor, böylece bireyselleş(tiril)miş yaşamın bu yeni versiyonu ilk kez bu kadar geniş çaplı bir ölçekte ve *meşru olarak* pratik edilmiş oluyor. Farklı bir anlatımla, dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan pek çok insan işyerlerine, okullara, alışveriş merkezlerine, ev oturmalarına, müzelere ve hatta ibadethanelere gitmeden bu mekânlara ilişkin pratikleri ev içinde ve internet araçları üzerinden eş zamanlı olarak yapabildiğini deneyimlemiş durumda. Üstelik, insanlar bu türden bir deneyimi diğer pek çok insanın paylaştığının da farkında. Bu farkındalık bireyselliğin günümüz kurulumunun içerik ve sınırlarını belirlemede oldukça önemli rol oynuyor. Böylece bir süredir *ruh* olarak aramızda dolaşan bu güncel kurulum, var olan bedenlerin *buglarını*⁶ kapatarak güncel bir *bedene* kavuşuyor.

Koronavirüs tedbirleriyle fiziksel olarak uzaktan icra edilen ancak sanal olarak yakınlaştırılmış pratikler, ipuçlarını şimdiden görmeye başladığımız yeni tip bireyin bazı ortak özelliklerine işaret ediyor olabilir: Bireyselleştirilmiş yaşamın bu yeni versiyonundaki bireyler

³ Aristoteles, Nikomakhos'a Etik'inde bilge kişinin hazzın yerine acısızlığın peşinden gittiğini ifade ediyor.

⁴ Çetin Altan'ın ruhu şad olsun.

⁵ Bu dayanakların yitirilişi Aydınlanma ideallerinin yalnızca ideallerde kalmasıyla yakından ilişkilidir.

⁶ Yazılım açıkları, kusurları.

evlerinde yaşamalarına rağmen, farklı coğrafyaları topyekûn etkileyebilecek sorunlarla (örneğin, iklim değişikliği, mülteci hareketliliği, salgın hastalıklar) ilgileniyorlar. Yani, küresel sorunlar gündelik yaşamda artık daha geniş yer kaplıyor. Burada iki önemli sorun alanı bulunuyor. Bunlardan birincisi, ‘mahalledeki’ sorunların önemsiz görülerek ‘daha büyük’ sorunlara dönüşmesi ihtimaliyle; diğeri ise, küresel sorunlara ilişkin pozisyonların önceden belirlenmiş olmasıyla ilgili. Yani, bir kimsenin, örneğin iklim krizine ilişkin nasıl bir pozisyonda davranması gerektiği, siyaseten doğru olanı yapmasıyla sınırlı olabilir. Bu, gerçeği gizleyen ve onu değiştirme iradesini kendiliğinden silikleştiren *memnun görünen bireyin*⁷ ortaya çıkması anlamına geliyor. Memnun görünen birey, karşılaştığı küresel sorunlara dair örneğin *online bir imza kampanyası* düzenleyerek ya da dört başı mamur bir *tweet* yazarak üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmenin verdiği sözde memnuniyet hissiyle gündelik yaşama kaldığı yerden devam ediyor. Bu birey, bedeli küçük eylemleri icra ederek kendi çatışmaları ve huzursuzluğundan kurtulacağına inanmaktadır.

Yine başka bir ortak özellik olarak, bireyselleştirilmiş yaşamın bu yeni versiyonundaki bireyler güce ilişkin yaygın bakış açısını yerinden edebilecek zihinsel arka

plana sahipler. Bu yaygın bakış açısı otorite ve faaliyetlerin genelde bir merkezde toplandığına işaret ediyor. Gücün bir noktada toplandığı fikrini (merkezilik) vazedenden iş yerleri, AVM’ler gibi yukarıda sözü edilen mekânlara, aslında ihtiyacın olmadığını fark eden bireyler, merkezilik fikrinin altını oyabilir. Bu, merkezin daha küçük parçalara bölünmesinden ve gücün dağılmasından öte, merkezin tümüyle yok olmasıyla (merkezsizlik) sonuçlanabilir ki bu seçenek, miadı dolmuş kurumsal yapıların ve ilişkilerin kökten silinip gitme ihtimalini ortaya çıkarabilir. Denilebilir ki, merkezsizlik, daha üst bir açıklama düzeyinde dünyanın artık rastlantısal bir yer olarak algılanmasının doğal sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü, merkezî olmanın diğerlerine sunulan *meşru* işlevi (yani güvenli ortamı sağlamak ve sürdürmek; kontrol edilebilir ve öngörülebilir bir ortam / dünya kurmak) artık sona ermiştir.

Bu kısa denemede, yeni bireysellik kurulumunun kısa arka planına, icra edilme ortamına ve pratiklerine, koronavirüs salgınına dayalı güncel denebilecek pratiklerle ilişkisine ve bu kurulumun ortaya çıkardığı birey prototipinin bazı özelliklerine ve/veya çıktılarına işaret etmeye çalıştım. İtalyan Rönesansı’nın bir ürünü olarak kabul edilen bireyselliğin belki de o tarihlerden bu

⁷ Tam burada Bozkırkurdu’ndaki “yarı memnunkların yarım tanrısı” tanımlamasının mucidi Hermann Hesse’ye bir baş selamı var.

yana ilk kez bu denli farklı araçlar ve içeriklerle kurulduğuna şahit oluyoruz. Bu yeni tür bireysellik kurumunun tarihsel akış içinde nasıl bir seyir izleyeceğini yaşayarak göreceğiz (ya da göremeyeceğiz). Ancak, hiç şüphe yok ki, koronavirüs salgınına dayalı tedbirlerin kaynaklık ettiği gündelik pratikler, bu yeni bireysellik kurumunun önemli bir şekillendiricisi olarak yerini şimdiden aldı.

Yazarın Notu: Sevgili arkadaşlarım Çağatay Çoker ve Betül Kanık'a yorumları ve düzeltmeleri için teşekkürlerimle.

Pulsuz Mektup

Nusret Özüş*

Sevgili Baba, Sevgilim Baba,

Bu mektubu sana hiçbir zaman postalayamayacağımı bildiğim hâlde sana yazıyorum. Baba deyince gözümün önünde hep dağlar belirir. Bakınca haşmetiyle insana cesaret veren, sırtını güvenle yaslayacağın dağlar. Ben, 17 yaşındaki biricik kızın, ürkmenin ne demek olduğunu hiç bilmezdim. Bir dağın gölgesinde beline kadar inen kestane renkli saçlarımın rüzgârda uçtuğunu görmek hep özgürlük kokardı. Ürkek bir geyiğin dağa sırtını verdiğinde evinde hissetmesi gibiydi senin gölgede olmak. İlk seni sevdim. Her kızın âşık olduğu ilk erkeği, babayı, seni. Ta ki o güne kadar.

Senin bana “başörtü takmazsan seni okuldan alırım.” dediğin o güne kadar. En beklemediğim zamanda, en beklemediğim tarafımdan, en beklemediğim kişiden. Ah. O an kulaklarımda bir zonklama oldu, gözlerim flulaştı, gerçek ile hayal arasındaki o ince çizgi belirsizleşmeye başladı. Musa Peygamber bir dağ patlaması karşısında kendinden geçmişti. Bir Musa Peygamber değildim ama ben de bir dağ patlaması karşısında kendimden geçtim. İstinat duvarlarım çöktü, sırtımı dayadığım dağ patlayınca boşluğa yuvarlandım. Boşlukta yüzmeye başladım. Ben, hayatımın ilk aşkını, ilk erkeğini, kendimden çok güvendiğim seni kaybedince hayat anlamını yitirdi. Madem hayat anlamını kaybetmişti, çektiğim acıda bile anlam yoktu, o hâlde ne diye yaşıyordum? Yaşamamın ne gereği vardı? Bulduğum bütün ilaçları içmeye başladım. Buralardan uzaklaşmak, yok olmak istedim. Senin işlemiş olduğun suçun cezasını kendime çektirdim. Ama bir bedel olarak benden sonra sen de acı çek istedim. İlaçlardan sonra yokluğun kollarına bıraktım kendimi. O an yokluğun kolları senin taş kollarından daha şefkatliydi baba.

Ama olmadı işte, açılmaktan mustarip olmuş göz kapaklarım hastanenin soğuk beyazında yine açıldılar. Seni cezalandıramadım. Ölemedim baba.

Senin dediğini yaptım. Ve örttüm saçlarımı.

* Psikolog, Batman Kozluk Devlet Hastanesi

Sabahları saçlarımı her örttüğümde gözlerimde yıkılışın canlanıyordu. Yıkımın ardından da kocaman bir oyuk. Belime kadar inen kestane rengi saçlarımın bir kıymeti kalmamıştı. Güzeldi saçlarım oysa sen güzelliği hak etmiyordun. Özgürlük değil tutsaklık kokuyordu benim için artık. Ben de bir başka insanda hayat bulsun diye saçlarımı kestirip kanserli bir çocuğa bağışladım.

Beni olduğum kişiden bir başka kişiye evirdiğin için benden özgürlüğümü alıp beni kişiliksizleştirdiğin için sana olan öfkem her geçen gün katlanıyordu. Madem kendimi öldürememekle seni cezalandıramadım ben de başka şekilde sana bedel ödecektim. Sana layık bir evlat olamayacağımdan korktun hep. Ben de sana layık bir evlat olmayacaktım.

Sana ve sana ait olan bütün değerlere karşı çıktım. Sırf erkek olduğun için bütün erkeklerden nefret ettim ama onlarla konuşmak senin değerlerine aykırı olduğu için onlarla daha sık görüşmeye başladım. Garip bir şekilde erkek olduklarından, seni hatırlattıklarından dolayı onlardan nefret ediyor aynı zamanda senin açtığın boşluğu kapatabileceklerini düşündüğüm için onlara daha fazla bağlılık göstermeye başlıyordum. Erkeklerden hem nefret ediyor hem de onlarla daha sık görüşüyordum. Bir şeyi kaybetmekten gelen acının ne demek olduğunu iliklerime dek hissetmiş olduğum için her şeye, her eşyaya, her arkadaşına daha fazla bağlılık göstermeye başladım. Bir çantam vardı hatırlarsın, askılı siyah desenli. Kullanmaktan aşınmış cepleri, alt tarafı çürümeye yüz tutmuş. Bir türlü atamıyordum onu. Güç bela yeni bir tane almaya karar verdiğimde aynısını arayıp durdum. Bulamayınca da ona en çok benzeyeni aldım. Özürlü bir vefaya sahiptim artık. Dindar olduğun için dinden de nefret ettim, Tanrıyı da kendi içimde öldürdüm. Kendi içimde senin tanrının enkazını taşıyorum şimdi. Ben babamı kaybettim sen de kızını kaybet istedim. Senin yüzünden baba, açtığın derin yara yüzünden.

Yine de seni içimde öldüremedim.

Ah baba, bilsen sana olan öfkemin temelinde senin yokluğunun acısı olduğunu, sana olan nefretimin temelinde sana ne çok ihtiyacım olduğunu, bilsen sana olan kırgınlığımın temelinde sana ne kadar âşık olduğumu. Ama bilmiyorsun baba. Niye bilmiyorsun ki. Bil işte. Sen güzelliği hak etmiyorsun beni hak etmiyorsun “o adam”. Benim için baba değil “o adam”sın artık. Her evin en mükemmel hatasıymış baba* geç anladım. Seni hem çok seviyor hem de senden nefret ediyorum.

Beline kadar inen kestane renkli saçlı ya da pardon başörtülü kızın B.¹

¹ Bu mektup psikoterapi uyguladığım bir danışanın izniyle ve notlarından derlenerek hazırlanmıştır.

TOPLUMSAL KİMLİKLERİMİZDEN EKOLOJİK MODELE TOPLUMSAL DENEYİMLERİMİZ

Selin Tekin Güven*

Bu yazı ile ilgili düşünmeye başladığımda aslında sadece kendi bireysel deneyimlerimden yola çıkarak bir odak noktası belirlemeyi planlamıştım. Ancak kendi kendime lafın lafı açması durumu gerçekleşti ve konu, aslında bireysel olarak deneyimlediğimiz durumların toplumsal deneyimlerimizden nasıl etkilendiğine ya da bireylerin deneyimlerinin toplumsal deneyimleri nasıl ortaya çıkardığına kadar geldi. Asıl araştırma konum afet sonrası grup davranışı olduğu için, bu yazıya başladığımda, tüm dünyanın aynı anda deneyimlediği bir pandeminin ortalığı kasıp kavurmasıyla aynı zamana denk gelmesi üzerine bu konudaki bireysel ve toplumsal deneyimlerimizi içeren bir paylaşım yapmak istedim. ‘Deneyim paylaşımı’ konulu

bu yazı için benimle iletişime geçip düşüncelerime ve deneyimlerime yer vermeyi düşündükleri için Betül Kanık ve Mehmet Karasu’ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Toplumsal Deneyim ve Bireysel Deneyimin Sosyal Kimliklerimizle Birlikte Değerlendirilmesi

Bir afeti yaşayan insanların deneyimlerini içeren bir çalışma hayatına sahip olmayı hedeflediğimde Ankara Üniversitesi Psikoloji Bölümü’nde son sınıftaydım. 23 Ekim 2011 yılında Van Depremi gerçekleşmişti ve ben de gönüllü öğrencilerden biri olarak depremi yaşayan insanlara destek vermek istemiştim. Üç arkadaşım ile birlikte Türk Psikologlar Derneği (TPD) Afet Birimi ile iletişime geçip, bu sürece dâhil olup olamayacağımızı öğrenmek istedik. Ancak henüz öğrenci olduğumuz ve yeterince ‘deneyim sahibi’ olmadığımız için yararlı olamayacağımız konusunda görüşler vardı. Bu nedenle kendisine ve akademik deneyimlerine çok saygı duyduğum Hocam Banu Yılmaz’ın bu konudaki tavsiyesini öğrenmek istedim. Kendisinin ‘öğrencilerin asıl bu tür olaylarda daha aktif, verimli ve yardımcı’ olabileceğini düşündüğünü söylemesi üzerine diğer arkadaşlarımla birlikte kararımızı TPD’ye bildirdik. Sonrasında gerek akademik alanda gerekse uygulamalı olarak çalışan diğer gönüllü psikologlarla birlikte TPD Afet Birimi öncülüğünde Van’a gittik. Orada beni ilk etkileyen durum sosyal ve eğitim bilimcilerin birlikte ne kadar sistemli ve verimli çalıştığını görmek oldu. İlk günümüzde,

* Sussex Üniversitesi, Sosyal Psikoloji Programı, Doktora Öğrencisi

Van'da uzun süredir TEGV (Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı) adına çalışan gönüllümüz Savaş Ekşili ile iletişime geçtik ve hepimize, orada yaşayan halkın kültürü ve ihtiyaçları doğrultusunda birtakım görevler verildi. Şimdi, size neden bütün bu süreci anlattım? Çünkü orada ilk defa afet sonrası grupların oluşumunu ve bireysel kimliklerimizin bizi nasıl bir araya getirdiğini ve diğer insanlarla birlikte paylaşılan bir sosyal kimlik oluşturduğumuzu deneyimlemiş oldum ve bu olay 6 sene sonra sosyal psikolog John Drury ile başladığım doktora tezimin temel konusunu oluşturdu. Van'daki görevim bir psikolog ve bir psikolojik danışman ile birlikte 11-18 yaş grubu çocuklarla psiko-sosyal destek çalışmaları yapmaktı. Bir gün yaklaşık 10 kişilik grubumuzla deprem sürecine dair konuşurken depremi deneyimleyen 15 yaşındaki bir öğrenci 'BİZ SİZE çok minnettarız. Ta buralara kadar BİZE yardım etmeye geldiniz, SİZ çok iyi insanlarsınız.' dedi. Benim için bu cümleyi duymak son derece üzücü ancak bir o kadar aydınlatıcı bir deneyimdi çünkü bana o güne kadar gördüklerimi ve öğrendiklerimi sorgulama ve yeni deneyimlerin planları için adım atma olanağı sağladı. Her ne kadar o öğrencinin 'biz' ve 'siz' zamirlerini kullanması son derece dikkat çekici ve sorgulanması gereken bir durumsa da şu anki odak noktamı paylaşılan deneyimlerimiz doğrultusuna yönlendirmek istiyorum. Bireysel olarak veya bir kuruluşla birlikte Van'a gelmiş birçok gönüllü, afeti deneyimlemiş insanlara destek olmak amacıyla orada bulunuyordu. Hepimizin bireysel olarak

orada bulunma motivasyonu farklıydı. Ancak bireysel motivasyonlarımızın yanında bizi o insanlarla bir araya getiren paylaştığımız bir sosyal kimliğimiz de vardı. Bunun adına farklı disiplinlerde farklı isimler verilebilir tabi ki, ancak sosyal psikolojide biz, bu durumlara afet sonrası geliştirilen 'paylaşılan sosyal kimlikler' adını veriyoruz (Drury ve ark., 2019). En temelde bizi bünyesinde birleştiren düşünce ya da kimlik de 'bu benim başıma da gelebilirdi' düşüncesi. Her ne kadar biz doğrudan o durumu deneyimlemesek de bir topluluğun yaşadığı üzücü deneyimler (bu örnekte afet deneyimi) o olayı yaşayan ya da yaşamayan insanları deneyimlerini paylaşmak ve destek olmak amacıyla bir araya getirebilir (Drury, 2018).

Aslında afet sonrası insan davranışları üzerine yapılan sosyal psikoloji araştırmaları da deneyimi birinci elden yaşamayan ya da birincil olarak risk altında olmayan grupların kendilerini afeti deneyimleyen insanlarla birlikte kimliklediğinde toplumun işlevselliğine daha hızlı bir şekilde kavuşacağını gösteriyor (Drury, Cocking ve Reicher, 2009; UNDRR, 2016). Diğer bir deyişle, acil bir durumda insanlar 'ben' yerine 'biz' olarak düşünmeye başladıklarında, yani ortak bir sosyal kimliği paylaşıp, aktivitelerini afetten ya da acil durumdan etkilenen tüm insanların eşit kaynaklara ulaşabilecekleri şekilde düzenlediklerinde daha hızlı ve verimli bir sonuca ulaştıklarını gösteriyor (Drury ve Reicher, 2009). Bu kimliklerimizi birleştiren şey ise genellikle aynı anda

paylaştığımız deneyimler oluyor. Güncel bir örnek olarak Kovid-19 salgını ele alalım. Bu pandeminin genç ve herhangi bir kronik rahatsızlığı olmayan bireyleri en az etkilediği/etkileyeceği konusunda bilgilendirildik. Bu gruba dâhil olan insanlar pandemi konusunda yalnızca kendi bireysel deneyimleri çerçevesinde diğer bir deyişle sadece kendilerini düşünerek davranışlarını şekillendirirlerse toplumda risk grubunda olan insanların hayatlarını tehlikeye atmış olacaklardır. Ancak bu kimseler toplumsal çerçevede durumu değerlendirmeye başladıklarında ve davranışlarını da risk gruplarını dikkate alarak değiştirdiklerinde toplumsal olarak daha sağlıklı sonuçlara ulaşabileceğimizi rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu salgın hepimizin aynı anda ancak farklı boyutlarda deneyimlediği bir durumdur (Reicher ve Drury, 2020). Sağlıklı çözüm, kişisel çıkarlarımızdan ziyade toplumun kayıplarının en aza indirilmesini hedefleyerek hareket etmemize bağlıdır (Drury ve ark., 2019).

Deneyimlerimiz ve Ekolojik Model

Madem ortak sosyal kimliklerimiz aracılığı ile deneyimlerimizi bireysel düzeyden toplumsal düzeye taşıyabiliyoruz, peki sosyal bilimlerin *bize verdiği yetkiye dayanarak* deneyimlerimizi sistemsel düzeyde değerlendirdiğimizde soruna olası bir çözüm üretebilir miyiz? Deneyelim, ama önce bu bilgiye nasıl ulaştım, bu noktadan konuya bir giriş yapalım.

Şu anda Sussex Üniversitesi'nin Psikoloji Bölümü'nde çok saygı duyduğum Hocam John Drury ile doktoramı neredeyse tamamlamaktayım. Her ne kadar şimdiki alanım Sosyal Psikoloji olsa da yüksek lisansımı farklı ve uygulamalı bir alanda, 2017 yılında Massachusetts Üniversitesi'nin Lowell kampüsünde, Topluluk ve Sosyal Psikoloji (Community and Social Psychology) alanında tamamladım. Topluluk Psikolojisi (Community Psychology) dediğimiz alanın en temel benimsediği bakış açılarından biri Ekolojik Model'dir. Ekolojik Model bireylerin, topluluğun ve toplumun ayrılmaz ve birbiriyle ilişkili parçaları olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla bir sorun, durum ya da deneyim ele alınırken farklı katmanlar göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Bu katmanlar farklı kuramcıların değerlendirmelerine göre değişiklik gösterse de, denilebilir ki bir sorunu (küçükten büyüğe doğru) birey, aile, mahalle, toplum, yasalar, ulusal ve uluslararası aşamalarda değerlendirmemiz oldukça önemlidir (Jason, Glantsman, O'Brien ve Ramian, 2019).

Söz afetlerden, sorunlardan ve deneyimlerden açılmışken, en zorlu deneyimlerimden biri olan doktora tezinin bağlamından bir örnek verebilirim sanırım. 14 Haziran 2017 yılında Londra'nın en zengin belediye meclislerinden birine (Royal Borough of Kensington and Chelsea) bağlı olan sosyal konutlardan birinde devasa bir yangın çıktı. 24 katlı Grenfell adındaki binanın dördüncü katında başlayan yangın yarım saat kadar kısa

bir süre sonra tüm binaya yayılmıştı ve bu dramatik olay 72 kişinin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanmıştı. Her ne kadar Kensington ve Chelsea, İngiltere'nin en varlıklı insanların barındıran bir bölge olsa da Grenfell'in de içinde bulunduğu bölge genellikle sosyo-ekonomik düzeyi daha sınırlı olan insanları barındıran bir yerleşke olarak biliniyor. Ayrıca etnik çeşitliliği ile meşhur olan bu bölge devamlı olarak belediyenin kâr amacı gütmeye politikalarından biri olmuştur. Bu politikalardan biri de *soylulaştırma*dır (gentrification). Yani düşük gelirli bölgede yaşayan insanların sahip olduğu alanların yüksek gelirli insanlar ya da belediyelerce satın alınıp, o bölgenin pahalalanması sonucunda düşük gelirli insanların o alandan uzaklaşmak zorunda bırakılması. Grenfell de bu politikalara kurban giden bir bina olarak bilinmektedir. Yangından yaklaşık üç yıl önce varlıklı kesimden insanların Grenfell binasının görünümünün o bölgeye yakışmadığına karar verip belediyeye bir rapor yazması üzerine, binanın dış cephesine belediye tarafından kaplama yapılmasına karar verildi. Bina sosyal konut olarak bilindiği için kaplama sırasında çok ucuz malzemeler kullanıldı ve bütün güvenlik önlemleri göz ardı edildi. Söz konusu güvenlik önlemlerinin eksikliği nedeniyle bina sakinleri tarafından belediyeye yaklaşık 10 dilekçe yazılsa da üç sene içerisinde hiçbir önlem alınmadı ve sonuçta bu büyük yangın gerçekleşti (Charles, 2019, s. 172).

Bu yangını bireysel deneyimler çerçevesinde ele alacak olursak, bu deneyimi yaşamış olanlar için oldukça üzücü ve travmatik bir deneyim olduğu ortada. Ancak *afet sonrası toparlanma* (afet sonrası, toplumun üyelerinin işlevselliğini kazanması ve yeniden yapılanmasını tanımlayan sosyal süreç) dediğimiz kavram, deneyimlerimizin sistemler bütünü içerisinde düşünüldüğüne göre adım atılmasıyla mümkündür (Cabinet Office, 2013, s. 83). Yangın sonrasında atılan adımlar Ekolojik Model olarak tanımladığımız bakış açısını göstermektedir. Bu olay sonrasında bu olayı birinci elden deneyimlemiş insanların yanında, ilk günlerde, o bölgenin yakınlarında olan, aynı semtte yaşayan insanlar bir araya geldiler ve olay sonrasında büyük maddi kayıplar yaşayan insanlara yiyecek, içecek, giyecek ve kalacak yer yardımında bulundular. Daha sonrasında Londra'nın diğer semtlerinde yaşayan insanlar gerek bağış yaparak gerekse o alanda bulunup ihtiyaç listesi hazırlanmasına ve ihtiyaçların temin edilmesine katkıda bulundular. Bir sonraki adımda sistemselsel bir sorun nedeniyle ortaya çıkan bu yangında hayatını kaybeden 72 kişi ve yakınları için adalet arama süreci başlatıldı. İlk etapta her ayın 14'ünde gerçekleşen Sessiz Yürüyüş başlatıldı ve bu aktivite Covid-19 virüsü ortaya çıkana kadar aktif bir şekilde devam etti (salgın sürecinde internetten her ayın 14'ünde başka kolektif hareketler başlatıldı). Sessiz Yürüyüşlere sadece semt sakinleri değil, Londra'nın hatta İngiltere'nin farklı bölgelerinden, geneli düşük sosyo-ekonomik düzeyden

farklı tür sistemsel haksızlığa uğrayan insanlar da dâhil oldular. Bütün bu adımlar bu afetin yasal boyuta taşınmasına yardımcı oldu ve yangını deneyimlemiş insanlar ve onları destekleyenler hükümetten bir yargılama ve sorgulama süreci başlatılmasını talep etmek için internet üzerinden bir imza toplama etkinliği başlattı. Hükümet 150,000 imza toplanması hâlinde bu sorgulama sürecini başlatacağını duyurdu. Bu oylamaya İngiltere'nin pek çok şehrinden ve dünyanın diğer bölgelerinden pek çok insan dâhil oldu ve iki hafta içinde 156,835 oya ulaşıldı (Petitions, UK Government and Parliament, 2018). Her ne kadar üç senenin sonunda henüz mutlak bir sonuca ulaşılamamış olsa da bu olay sonrasında bu afeti birinci elden deneyimleyenler ve onları bu süreçte yalnız bırakmayan pek çok toplum üyesi çeşitli başarılar elde etti.

Grenfell sonrası toparlanma sürecinde bir önceki bölümde bahsettiğim deneyimlerin paylaşılmasını ve ortak bir sosyal kimlik oluşmasını çok belirgin bir şekilde görebiliyoruz. Her ne kadar bu deneyimi birinci elden yaşayan insanlar yalnızca o binada yaşamış olanlar olsa da bu insanların uluslararası düzeyde desteklenmiş olması bir takım olumlu sonuçlar elde etmelerini sağlamıştır. 'Haksızlığa uğramak' kimliği bütün bu destek gruplarını bir araya getirip deneyimlerini sistemler bütününde yasal ve uluslararası aşamaya taşımalarına yardımcı olmuştur.

Güncel örneğimize dönecek olursak, Kovid-19 salgını da bu şekilde sistemler bütününde ele alındığında toplumsal deneyimlerimizin başarıyla sonuçlanabileceği yargısına ulaşabiliriz. Bu defa Grenfell olayından farklı olarak tüm dünyanın hemen hemen aynı anda deneyimlediği bir durumdan söz ediyoruz. Hatta belki bir kısmımız 'hepimiz aynı anda bu durumdan etkilendik, burada da zengin fakir ayrımına gitmeyelim lütfen' gibi eleştirilerde bulunmuş olabiliriz. Ancak, bu durumdan kim daha çok etkilendi kıyaslaması yapacak olursak, kronik rahatsızlığı olan ya da yaşı ileri bireylerin yanı sıra aynı zamanda belli güvenlik önlemlerine maddi ve sistemsel imkânsızlık nedeniyle ulaşamayan grupları göz önünde bulundurarak bir değerlendirme yapabiliriz. Büyük işyeri sahiplerinin iş yerlerini kapatarak kendilerini güvenli evlerine kapatıp, işten çıkarttığı çalışanlarının büyük maddi kayıplar yaşadığı örneği aklımıza getirilebilir. Bu örnekleri çeşitlendirecek olursak; açık alanda çalışmak zorunda olan insanların işlerini terk edip evlerine kapanamaması, maddi durumu bahçeli eve elvermeyen insanların evde kalma süreçlerinde zihinsel ve psikolojik zorlanmalara daha açık olması, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan bireylerin işlerine devam etmek zorunda kalmasını ekleyebiliriz. Yani acil durumlar, afetler, pandemiler gibi toplumsal etkileri olan deneyimlerimiz, bireysel boyuttan ziyade daha geniş çerçevede düşünülp etkileri çevresel (ekolojik) boyutta incelenmelidir. Diğer afet ve acil durum deneyimlerinden yola çıkarak bir çözüm önerisi

sunacak olursak, sorumluluğu kişiselleştirmek yerine bu deneyimleri ortaklaştırabilirsek sağlıklı sonuçlar elde etmemiz mümkündür (Reicher ve Drury, 2020). Çok basit bir örnekle 'kendine dikkat et' ya da 'hayatta kalmak için evde kal' gibi bireysel sorumluluk yükleyen söylemlerden ziyade 'bu süreci atlatmak için ne yapmalıyız?', 'bu süreci birlikte atlatıyoruz' gibi birliktelik içeren cümleler bu süreçte toplumsal sorumluluk bilincimizi arttıracaktır.

Sonuç Yerine

Kapanış her zaman en zor kısım olmuştur benim için. En nihayetinde oradan oraya taşınmalardan sonra bir nebze olsun ayrılık kaygısı geliştirdim (uçuş fobisine ek olarak). Neyse lafı fazla uzatmıyorum o zaman. Gerek akademik gerek kişisel deneyimlerimi sosyal kimliklerimden ya da sistemsel aşamalardan bağımsız bir şekilde anlatmam mümkün olamazdı. Deneyim paylaşımı söz konusu olduğunda da konu hemen hemen her zaman bu noktaya sürükleniyor. Afetler, acil durumlar ya da en basit düzeyde yaşadığımız gündelik olaylardan tutun da bireysel ya da toplumsal olarak bir duruma verilen tepkileri vurguladığımız zamanlarda, genelde, 'o tepkiyi vermemize sebep olan şartlar ya da aşamalar nelerdir' şeklinde düşünmenin bizi daha verimli deneyimlere ulaştıracağı kanısındayım. Deneyimlerin bireysellikten ziyade toplumsal olarak ele alınması yeni, paylaşılan sosyal kimlikler oluştur-

mamızı sağlayacaktır. Bu sayede bireysel olarak başarmakta zorlandığımız durumları bizimle aynı kimliği paylaşan insanlarla birlikte 'biz' olarak daha kolay başarabiliriz. Sorumluluğun paylaştıkça azalıp daha kolay bir hâl alacağı gibi başarılı deneyimlerimiz de paylaştıkça artacaktır diye düşünüyorum.

Kaynaklar

Cabinet Office (2013). Emergency response and recovery: Non statutory guidance accompanying the civil contingencies act 2004. <https://bit.ly/2KzSR7a>

Charles, M. (2019). ComeUnity and community in the face of impunity. D. Bulley, J. Edkins ve N. El-Nany (Ed.). *After Grenfell violence, resistance and response* içinde (ss. 167-192). London: Pluto Press.

Drury, J. (2018). The role of social identity processes in mass emergency behaviour: An integrative review. *European Review of Social Psychology*, 29(1), 38-81.

Drury, J., ve Reicher, S. (2009). Collective psychological empowerment as a model of social change: Researching crowds and power. *Journal of Social Issues*, 65(4), 707-725.

Drury, J., Carter, H., Cocking, C., Ntontis, E., Tekin Guven, S., ve Am-lôt, R. (2019). Facilitating collective psychosocial resilience in the public in emergencies: Twelve recommendations based on the social identity approach. *Frontiers in Public Health*, 7(141), 1-21.

Drury, J., Cocking, C., ve Reicher, S. (2009). Everyone for themselves? A comparative study of crowd solidarity among emergency survivors. *British Journal of Social Psychology*, 48(3), 487-506.

Jason, L. A., Glantsman, O., O'Brien, J. F., ve Ramian, K. N. (2019). Introduction to the field of community psychology. *Introduction to community psychology* içinde (ss. 3-23). Montreal: Rebus Community.

Petitions, UK Government and Parliament (2018). *Call on PM to take action to build public trust in the Grenfell Tower Inquiry*. 17 Şubat 2020, <https://bit.ly/3cNyPIT>

Reicher, S. ve Drury, J. (2020, 15 Mart). Don't personalize, collectivise. *The Psychologist*. <https://bit.ly/3cLtThh>

UNDRR (United Nations Office for Disaster Risk Reduction) (2016). *Terminology*. <https://bit.ly/2zvQct5>

BYUNG-CHUL HAN'IN PSİKOPOLİTİKA'SINA İYİ OLUŞ PERSPEKTİFİNDEN BİR BAKIŞ

Aytül Ayşe Cengiz*

Günümüzün kaotik, belirsiz, kaygan günlük yaşam pratiklerinde giderek daha fazla kendimize dönmekte, kendi isteklerimiz, kendi ihtiyaçlarımız ve kendi mutluluğumuzla ilgilenir olduk. Kendimize döndükçe, kendimizi daha fazla yargılamaya, daha fazla eleştirmeye, kendi iç huzurumuzu kaybetmeye başladık. Günlük dilde “modum düşük”, “gerginim”, “dün gece yine uyuyamadım”, “içimde bir huzursuzluk var” ile yankılanan iç çatışmalarımızın neden günümüzde artış gösterdiğini anlamak açısından Han'ın (2019) Psikopolitika kitabını incelemenin faydalı olacağını düşünüyorum.

Kendini sürekli yeniden yaratan bir proje olarak gören öznenin kendini özgür hissederken, aslında özgür olmadığını, yapabileceklerinin sınırsız olduğu söyleminin özneye dayattığı zorlamalar noktasında özgürlüğün bittiği vurgusu ile başlayan bu kitapta özne giderek yalnızlaşmakta, en çok kendine kızmakta ve patolojik bir sarmalın içinde kayboluşu iyi oluşu da olumsuz etkilemektedir.

Oysaki iyi oluş, psikolojik iyi oluş ve öznel iyi oluş olmak üzere bir bütündür. Sadece haz döngüsüne ya da mutlu olmaya indirgenen bir iyi oluş hâli bizi köşeye sıkıştırır ve üzerimize kapıyı kilitler. Bireyler olarak ekolojik düzenin bütünselliği içerisinde tüketici rolümüzden sıyrılıp üreten varlıklara dönüştüğümüzde iyi oluş kendiliğinden bizimle olacaktır. Zorlamalardan arınmış olarak, ruhumuzla ve zihnimizle odaklandığımızda yaratıcılığımız ortaya çıkacaktır. Günümüz kapitalist ekonomisinde kafa ve kol emeğinin birbirinden ayrılması, işlerin parçalanmasından da öte maddi olmayan emeğin üretimi ile giderek kendine ve işine yabancılaşan, aidiyet hissi kayboldukça mutsuzluk karabasanları gören bireyler olmaya başladık.

Han, bu durumu kitabında neoliberal rejimin iktidar teknikleri ile açıklamıştır. Heyecan, oyun ve iletişim ile

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

özgürlüğün dışı vurulduğu ve pratiklerini oluşturduğunu, ruh gibi davranan ve ruhu sömüren neoliberal rejimin dost olarak gözükmürken bunun altında isteklerimiz, duygularımızı, ihtiyaçlarımızı, tecrübelerimizi, fikirlerimizi belirlemeye ve manipüle etmeye devam ettiğini ifade eder.

Aslında bu durum tam da haz ekonomisine dayanan yeni kapitalizmin en çok istediği şeydir. Günümüzün mutluluk reçeteleri haz almaya odaklanmıştır. Hazzın çoğaltılıp, acının azalması gerektiği inancı ile Berger'in (2019) işaret ettiği gibi seyircisi olduğumuz reklamlarda aslında içinde olduğumuz durumdan memnun olmadığımız ve "sahip olma" ile imgelenen pırıl pırıl bir gelecek dili içinde buluruz kendimizi. Aşırı mutlu olmak için isterseniz eşya satın alın isterseniz ilaç... Huxley (2003), Yeni Cesur Dünya isimli eserinde bunların farkında olmadan özgürlüklerimizi elimizden aldığını söyler.

Psikopolitika kitabının en can alıcı kısmı, farkında olmadan, gönüllü olarak bağımlı olduğumuzdur. Disiplinci iktidarın kısıtlayıcı ve olumsuzlayıcı özelliğinin neoliberal rejimde değiştiğini anlatır; bu rejim bize dayatmaz, bizi kısıtlamaz; incelikle yaklaşır ve disipline etmek yerine bizi sürekli olarak isteklerimiz, ihtiyaçlarımız üzerinden sağlar.

Neoliberal rejimin iktidar tekniği incelikli, kaygan, akıllı bir biçime bürünmüş olup

hiçbir şekilde görünür değildir. Bu rejimde tabi durumdaki özne tabiyetinin farkında bile değildir. Egemenlik ilişkileri tümüyle görüş alanı dışındadır. Bu yüzden de kendini özgür sanır (s. 24).

Neoliberal rejimin maddi olmayan üretim tarzında enformasyon, hız, şeffaflık üzerinden artık sadece dışarıdan gözetleme yapan panoptikonlar işlevsiz kalmıştır. Bauman'ın "kendin yap" panoptikon kavramı ya da kitapta Han'ın dijital panoptikon'u içeriden, içsel düşünce ve ihtiyaç üretir. Kitapta Orwell'in 1984 eserindeki Big Brother ile benzeşim kurarak topyekûn bir ağ bağlantısı ya da topyekûn bir iletişimin sanki herkes birbirini gözlemliyormuş gibi uyumlaştırıcı, düzleştirici bir etki yarattığına vurgu yapılır.

Han, kitabında insan ruhunu düzleştiren ve düşünce öncesi düzeyde ruhu etkilemeyi mümkün kılan psikopolitika için Big Data'yı önemli bir tahakküm kurma/denetleme aracı olarak ele almıştır. Bu durum da günümüz -modern- insanının belki de en büyük çaresizliğini yaratıyor, çünkü kendi özgür irademizle tercih yaptığımızı, düşündüğümüzü, deneyimlediğimizi sanan biz bireyler, dijital panoptikonun aktif veri sağlayıcısı olarak hem kendimizi köle yapıyor hem de ruhumuzu köle tutmak için gerekli olan ortamı kendimiz yaratıyoruz. Home Deus kitabında Harari (2016) şöyle der: "İnsanlar veri sağanağı ile baş edemeyince, sahip

olduğu otoriteyi serbest piyasaya, kitlelerin ortak ak-lına ve algoritmalara bıraktı.... Sansür yerini gereksiz veriye boğmaya bıraktı” (s.414). Modern insan şaşkın ve güvencesiz; ne kendine, ne de diğerlerine güveniyor. Bireyin kendini var ettiği sosyal ilişkiler yerini sanal ilişkilere bıraktı. Özgür irade yerine sanal irade var ve kendi inşa ettiğimiz bu sanal irade bizi bir taraftan mut-suz etmekte bir taraftan da özgürlük anlamında bizi nefessiz bırakmaktadır.

Nefessiz kalan bizler ise kendimizi yarattığımız projelerimizde başarılı olamadığımızı düşünmekte ve daha agresif ya da daha depresif öznelerle dönüşmekteyiz. Ana akım mutluluk yazınına eleştirel bir gözle bakıldığında, aslında Han’ın biyopolitikadan psikopolitikaya geçildiğine vurgu yapmasının ne kadar önemli olduğu görülebilir. Ana akım mutluluk yazını, bireyin dinç olması, enerjik olması, sevinçli ve neşeli olması üzerine kurgulanmıştır; Dünya Bankası’ndan Dünya Sağlık Örgütü’ne kadar çeşitli kurumlar iyi oluşu ölçmekte, toplumları mutluluk skalası üzerine yerleştirmektedir. Hatta Birleşmiş Milletler’in 2013 yılından itibaren 20 Mart’ı Uluslararası Mutluluk günü ilan etmesi mutluluğu zorunlu olarak hissetmemiz gerektiğine, eğer hissedemiyorsak bunun bizim beceriksizliğimiz olduğu üzerine kuruludur. İdeolojiler, bize ne yapmamız gerektiğini ve neleri yaptığımız takdirde ödüllendirileceğimizi söylüyor (Cengiz, 2018); neoliberal rejimin özerk birey

vurgusu toplumların refahı için gerekliymiş gibi ele alınırken ya da toplum refahı yerine bireysel mutluluklar/başarı ön plana çıkarılırken (Baumann, 2008), iyi oluşun toplumsal işlevselliğe ne kadar bağlı olduğu sandıklara kilitlenmektedir. Han, bu durumu kitabında bireyin kendini sürekli optimize etmeye çalışmasının Amerikan kişisel gelişim yazınlarında sihirli sözcük olan sağaltım (healing) ile açıklar. Günümüzdeki dü-zende verimlilik/performans uğruna her işlevsel zayıflığı, her zihinsel tıkanmayı tedaviyle gidermek esastır. Bireyin kendini sürekli sömürmesini yeni bir boyun eğme biçimi olarak ele alan Han, bu durumun bireylerde zihinsel çöküş yarattığını ifade eder.

Gerçek mutluluğun, başıboşluktan, gönül rahatlığından, bolluktan, anlamını yitirmiş olandan, fazlalıktan, gereksiz olandan kaynaklandığını belirten Han, bireyin kendisini bulmasının ya da kendisini tanımasının iyileştirici etkisine değinir. Deneyimlemenin özneyi tabi olma durumundan çıkaracağına ve deneyimin dönüşüm sağlayacağına işaret eder:

Yaşam sanatı, özneleştirme/tabi kılma amacıyla kullanılan psikolojik teröre karşı durur (s. 84).

Deleuze’ün “budalayı oynayın” sözünden hareketle Han, budala olduğumuzda tamamen ötekiye ulaşabileceğimize değinir, peşi sıra susma, sessizlik ve yalnızlığın özgürlük alanları yaratabileceğini belirtir. Budalayı

belirleyen bireysellik ya da öznellik değil, tekilliktir. Bu tekilliğin küçük çocuklarda var olduğunu söyleyen Han, özgürlük kazandırmanın olumsuzluklar olduğunu yazarak kitabına son verir.

Çocuk olduğumuz günlerin artması dileğiyle...

Kaynaklar

Bauman, Z. (2008). Happiness in a society of individuals. *Soundings*, 38, 19-28.

Berger, J. (2019). *Görme biçimleri* (Y. Salman, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Cengiz, A. A. (2018). Mutluluk sarmalındaki örgütlerde çalışanların iyi oluşunun açılımı ve izdüşümü. A. Keser, Ş. Yürür ve G. Yılmaz (Ed.). *Çalışma yaşamında davranış içinde* (ss. 9-11), Bursa: Umuttepe Yayınları.

Han, B.-C. (2019), *Psikopolitika: Neoliberalizm ve yeni iktidar teknikleri* (H. Barışcan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Harari, Y. H. (2016). *Homo Deus: Yarının kısa bir tarihi* (P. N. Taneli, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap.

Huxley, A. (2003). *Cesur yeni dünya* (Ü. Tosun, Çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.

KÜÇÜREK FOTO-ÖYKÜ

“Uzun uzun bakıyor pencereden dışarı. Ne görmeli? Gökyüzü, insanlar, kuş cıvıltıları, rüzgârda kıpırdayan ağaç dalları, kediler ya da boş sokaklar... Göremiyor hiçbirini. Neredeyse yabancı dışarı’nın, durduğu yerden baktığında gördüğü yüzüne. Nerede dışarı? Nasıl özlenir o? Nereden bakınca görünür? Belli belirsiz hatırlıyor sanki, çocukken camına alnını dayadığı pencereyi. Kar yağmış, bembeyaz bahçe. Şimdi sırası mı o kadar eskilere gitmenin, yarını düşünmeli, yarın korkunç olabilir, yarın... Bir de şu dizinin sonraki bölümü var. İçeri dönüyor, kanepeye bırakıyor kendini. O an, belli belirsiz, yuvadaymış gibi hissediyor.

EKŞİ SÖZLÜK'TE KORONAVİRÜS

1526 entry

11 Mart 2020
tarihine kadar

11 Mart 2020
tarihinden sonra

wuhan virüsü uzun sürmeyecek ilaç şirketlerinin oyunu
fiyat artışı felaket avrupa
ali express tedbirsizlik çinliler
yaşlı tedbir korkutucu tedirginlik
gerçekler gizleniyor ilahi adalet tehlikeli yemek kültürü
kolonya yaraşa sars-mers mutasyon
paranoya ekonomik çıkarlar
bağırsık sistemi stok yapmak
bela bilgi kirliliği contagion
sigara ölümçül ahir zaman belirsizlik plaque inc
biyolojik silah domuz gribi uçak
cihdiyetsizlik hiv/aids
çaresizlik hastanadan parçayı solunum hastalıkları şüpheli vaka temas
test kaçınılmaz türkiye kültürü karantina küresel ısınma amerikanın oyunu havaalanı allahın
şeffaflık doğanın mesajı hızlı yayılım gıbe benzeyen nüfus kontrolü film gibi
ırkçılık önlem alınmalı maske

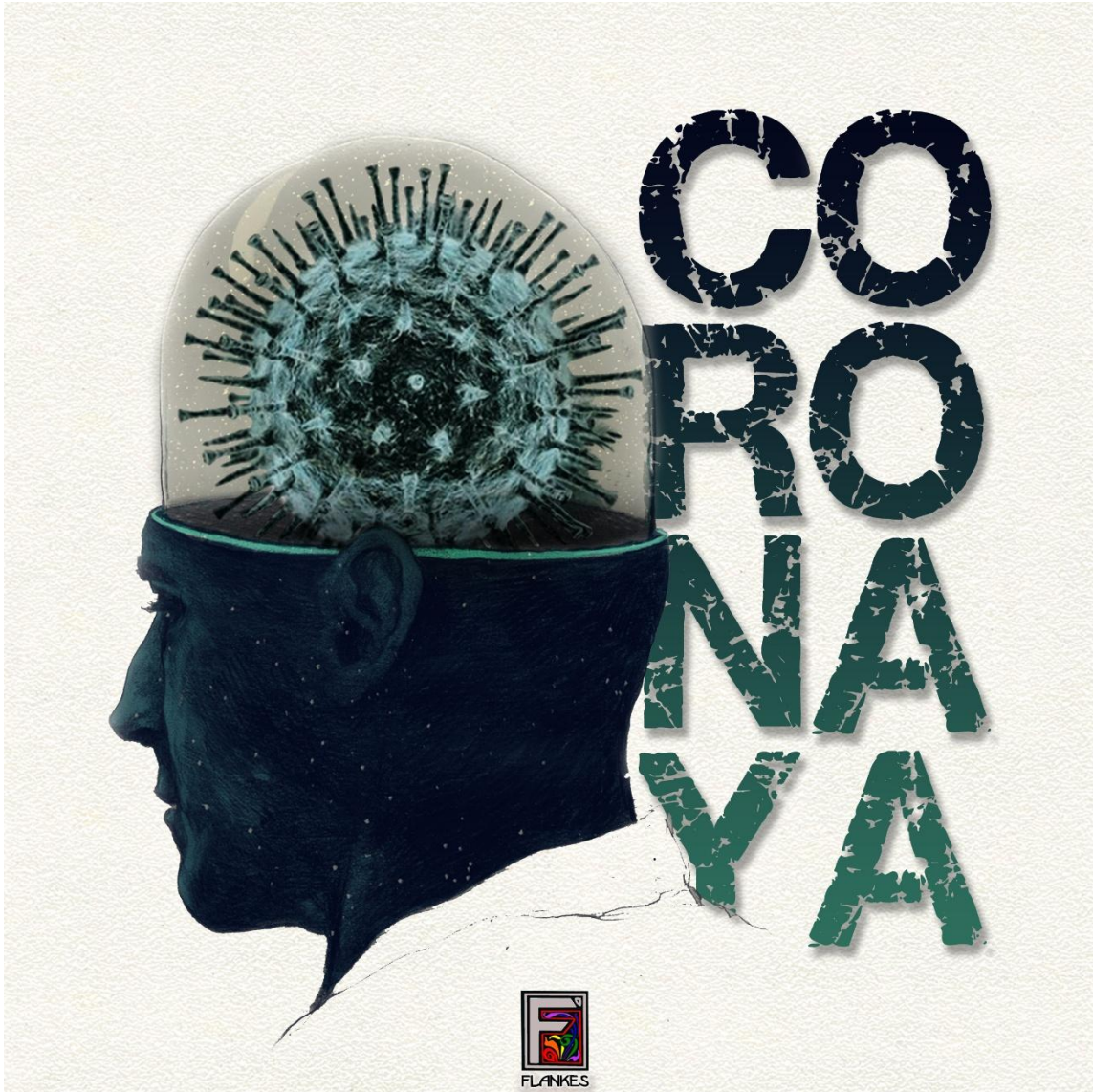
bilgi kirliliği abartı insanlığa hatırlatıcı
çinliler uzak kalmak evde kalmak tedirginlik yaşlı
panik tedbirsizlik
baskı aracı kaçınılmaz altüst olmak işsizlik varoluş
kriz şaşkınlık üzüntü
umreçiler kader mutasyon esaret
milat felaket sınıfsal
mutasyon planlanmış
bencillik toplumsal kontrol
siyaset ciddiyetsizlik şeffaflık
cehalet öfke içe dönüş hayran durması ölümçül
ekonomi bela yeni dünya
endişe bilim gerçekler gizleniyor küresel ısınma
karantina fırsatçılık film gibi belirsizlik yemek kültürü
hava kirliliği önlem alınmalı distopya yıkım
tedbir ekonomik çıkarlar paranoya maske herkesi eşitleyen

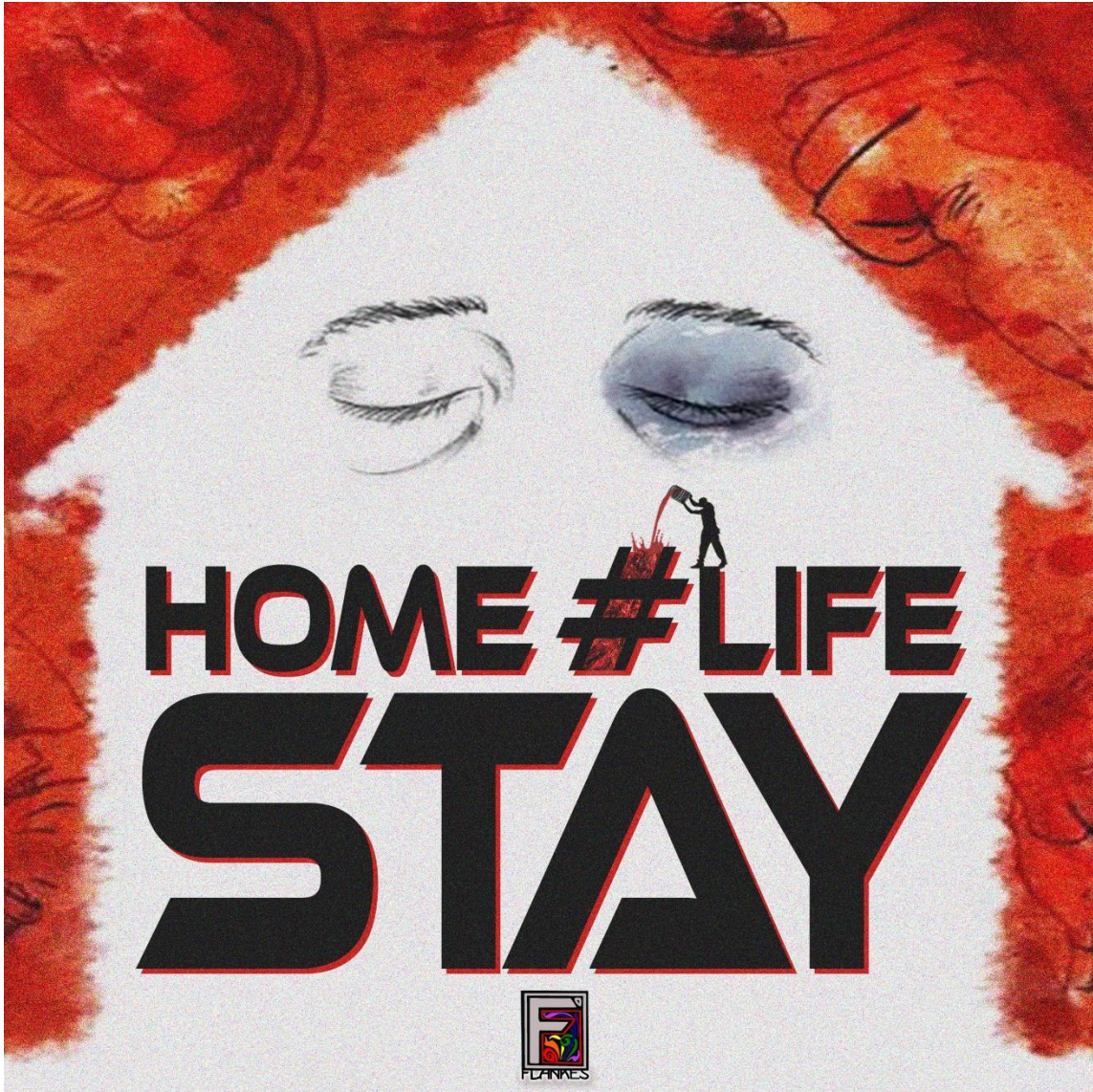
* Ekşi Sözlük'teki "koronavirüs" ve "covid-19" olmak üzere iki farklı başlıkta yer alan toplamda 1526 entry analiz edilmiştir. 11 Mart 2020 öncesinde 658, sonrasında 868 entry incelenmiştir. Başlıklara ait ilk ve son entry tarihleri şöyledir: Koronavirüs 21.01.2020-14.04.2020; covid-19 11.02.2020-11.04.2020. 11 Mart 2020, Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilan ettiği tarihi ve Türkiye'deki resmi olarak açıklanan ilk vaka tarihini ifade etmektedir. Koronavirüs ve hastalığa dair bilgi paylaşımları, alıntılar, şiir, gazete ve haber yazıları ve kişisel öyküler analiz dışında tutulmuştur. Sonuçların sunumunda ifadelerin sıklıkları yüzdeye çevrilmiştir. **Hazırlayan Dergi Editörü:** Selen Önal, Mersin Üniversitesi Psikoloji Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi.

FLANKES

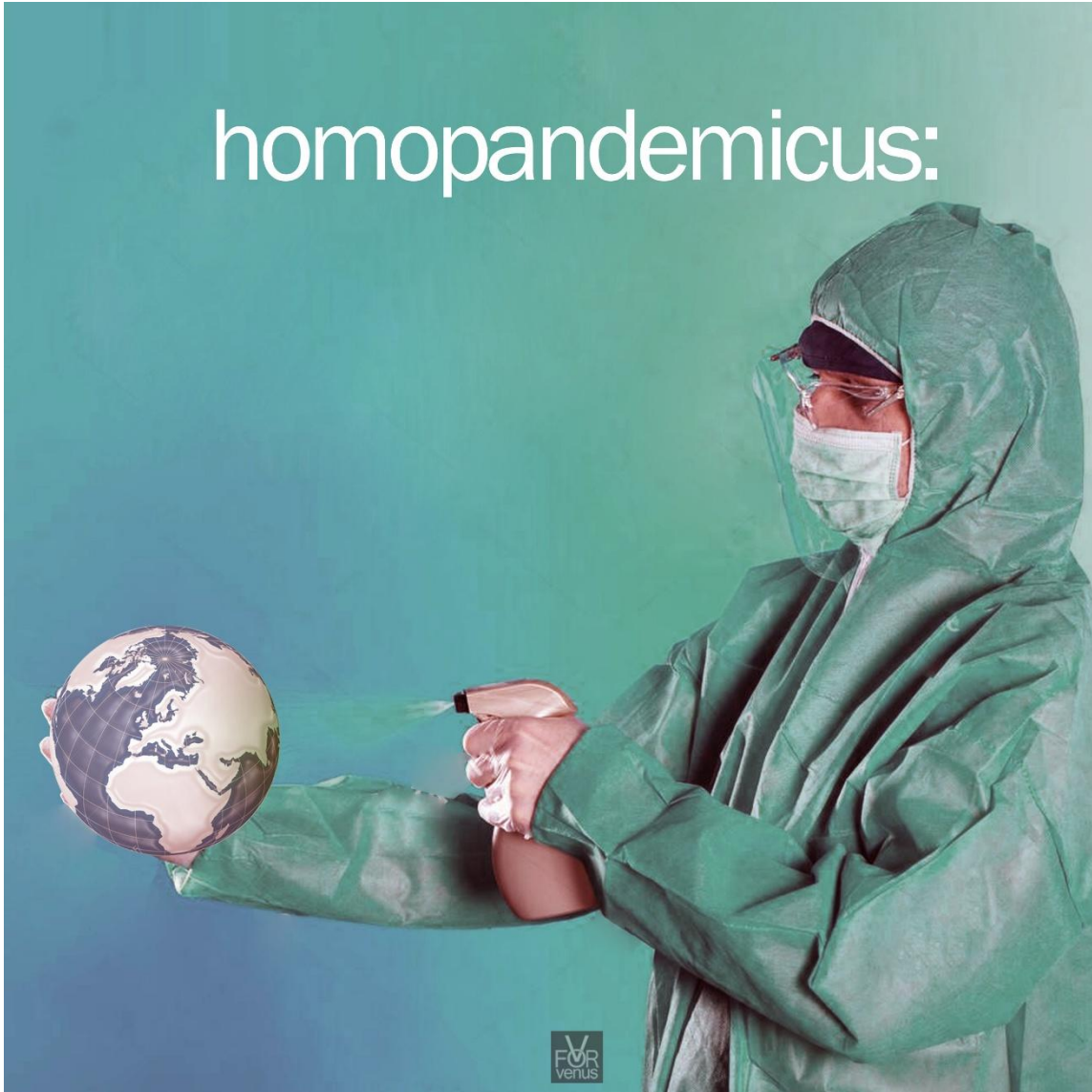

V FOR VENUS

homopandemicus:

*Onto Online Psikoloji Dergisi yılda iki kez yayımlanır.
Dergide yayımlanan yazıların ve diğer içeriklerin
bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu
yazarlarına ve ilgili içerik üreticilerine aittir.*

İletişim

ontodergisi@gmail.com

Takip Adresleri

(Erişim için simgelerin üzerine tıklayınız.)

www.ontodergisi.com

